

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Revize pohledu na činnost četnictva ve vztahu k
sociálnímu hnutí v letech 1918–1938**

Jan Urban

Plzeň 2020

**Západočeská univerzita v Plzni Fakulta
filozofická**

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Revize pohledu na činnost četnictva ve vztahu k
sociálnímu hnutí v letech 1918–1938**

Jan Urban

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2020

Děkuji doc. PhDr. Lukášovi Novotnému, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky a vedení práce.

Obsah

1 Úvod	1
2 Četnictvo	5
2.1 Vznik a vývoj četnictva do roku 1867	5
2.2 Vývoj četnictva 1867–1918	8
3 Československé četnictvo	12
3.1 Vývoj československého četnictva v letech 1918–1938	13
3.2 Organizace československého četnictva	17
3.2.1 Specializované složky	20
3.3 Specifikace výkonné služby	22
3.3.1 Zákazy	24
4 Dělnická hnutí v českých zemích před rokem 1918	26
4.1 Vnitropolitický a sociální vývoj v meziválečném Československu	27
4.2 Působení odborových organizací na vnitropolitické scéně meziválečného Československa	29
4.2.1 Závodní výbory	31
4.3 Založení komunistické strany	32

4.4 Vývoj KSČ v letech 1921–1938	33
4.4.1 Komunistické odborové hnutí.....	35
5 Právní rámec svobody slova a projevu v letech 1918–1938	38
5.1 Právo shromažďovací.....	39
5.2 Právo spolkové (sdružovací)	42
5.3 Právo na stávkou (koaliční právo)	44
5.3.1 Stávka.....	45
5.4 Doplnující ustanovení svobody slova a projevu.....	47
6 Úkoly a postup státních složek a bezpečnostního aparátu při porušení veřejného pořádku.....	49
6.1 Preventivní konání četnictva.....	50
6.2 Zakročení četnictva (úřadu) při porušení veřejného pořádku....	51
6.3 Právo použití zbraně soustředěným oddílem	53
6.4 Způsob užití zbraní.....	56
6.5 Služební postup při užití zbraně.....	58
7 Interpretace zákroků četnictva na Plzeňsku v letech 1928–1934	60
7.1 Rokycanská stávka.....	62
7.2 Přeštické ženy	66

8 Revize pohledu četnických zákroků	70
9 Závěr	75
10 Seznam pramenů a literatury.....	77
10.1 Nevydané prameny	77
10.2 Periodika	77
10.3 literatura	77
10.4 Periodika/studie.....	79
10.5 Studie ve sborníku.....	80
10.6 Internetové zdroje.....	80
11 Resumé.....	83

1 Úvod

Dějiny ozbrojených složek (zvláště četnictva) první republiky patřily v letech 1948–1989 k tématům, které bylo vystaveno silnému ideologickému výkladu, jakožto symbolu buržoazního Československa potírající jakýkoliv projev sociálních nepokojů, zejména těch s převahou dělnictva. Změna nastala s příchodem podzimu 1989, po kterém již bylo možné provádět objektivní výzkumy a z nich vytvářet nestranné závěry tematicky spjaté s bezpečnostními sbory. Ačkoliv dnes existuje řada kvalitních publikací o úkolech a vystupování československého četnictva, je stále četnický sbor mnohými vnímán značně negativně jako prostředek státu, kterým nechával střílet do lidí a jenž po obsazení země kolaboroval s Německem.

Částečně tomu může být i pro neutuchající komunistickou propagandu, jak ukazuje příloha Haló novin z roku 2010, kde se četnictvo vykresluje jako vrchnost z dob monarchie, jejíž povaha se poté přenesla i do nově založeného státu. Podle článku se na četníky nevztahovaly tehdy platné zákony, takže mohli beztrestně střílet do obyvatel. Za manželky si četníci vybírali primárně dcery movitějších sedláků, tak aby měli dostatek potravin zdarma, a zároveň aby si vládnoucí agrární strana zajistila do budoucna jejich služby...¹ Samozřejmě je zde také možnost, kterou velmi výstižně charakterizoval ve své práci historik Ondřej Kolář: „*V současné historiografii i v historické paměti toto téma zůstává poněkud opomíjeno. V řadě případů tomu tak dost možná je i vědomě a cíleně. Pro mnohé může být obtížné vyrovnat se s otázkou, jak vnímat a hodnotit rozpor mezi současnou glorifikací československého četnictva a mezi přirozeným soucitem vůči obětem neradostných hospodářských poměrů.*“² Nejspíše i proto zůstává četnictvo v podvědomí některých lidí dále jako nástroj plnící rozkazy k udržení tehdejší státní moci.

Cílem předkládané práce je zrevidovat roli četnictva při potírání projevů sociálních hnutí v Československu v letech 1918–1938 na Plzeňsku. Tyto procesy nebyly

¹ HALÓ noviny, 15. 2. 2010, 43.

² https://konference.osu.cz/sjezd2011ostrava/dok/sekce_f/kolar_ondrej.pdf [19. 12. 2020], s 1.

po roce 1989 obecně zhodnoceny, zatímco literatura z let 1945 až 1989 se tématu věnuje opakovaně a systematicky s ohledem na politický režim v zemi.

Diplomová práce si tudíž klade za cíl revidovat závěry autorů z let 1948–1989 v kontrastu dochovaných justičních/archivních dokumentů z let 1918 až 1938. Vzhledem k rozsáhlé agendě archivních materiálů jsem se zaměřil „jen“ na léta Velké hospodářské krize. Oblast Plzeňska patřila (a stále patří) mezi nejprůmyslovější oblasti tehdejšího Československa. Pozornost proto záměrně věnuji tomuto kraji, který měl pro své průmyslové oblasti a velkou koncentraci dělnictva dostatek předpokladů k rozvoji sociálních hnutí a ke zvýšené aktivitě komunistických představitelů, zejména v dobách hospodářské deprese. Též jsem úmyslně vynechal potírání projevů v prvních letech existence republiky, kdy se mladý stát teprve formoval a nelze tak tuto část vývoje v kontrastu se zkoumaným obdobím objektivně hodnotit, aniž by došlo k zavádějícím závěrům. Konec časového vymezení jsem stanovil na rok 1934, tedy na období kdy docházelo k postupné ekonomické konjunktuře a zároveň se zvyšovalo ohrožení ze strany nacistického Německa, čímž došlo k částečnému utlumení (obvyklých) sociálních nepokojů, jestliže nepočítáme události konané v pohraničních oblastech, kde se jednalo spíše o otázku národnostní (politickou). Zatímco časově lze téma sledovaného období vymezit zcela jednoznačně, regionální vymezení je poněkud komplikovanější. Plzeňský region sice určoval zákon o župách z roku 1920, ovšem jeho historické i hospodářské propojení s okolními oblastmi bylo nepopíratelné. Ovšem pro omezený rozsah práce se zaměřuji jen na neprůmyslovější části regionu, tedy Plzeň a jeho blízkého okolí. Pro lepší pochopení celé problematiky dávám značný prostor též „teoretickému“ popisu děje.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol, které jsou řazeny dle jednotlivých témat a částečně dle chronologického sledu. V první kapitole považuji za nezbytné věnovat prostor samotnému vzniku četnictva v rakouské monarchii, které prodělalo do roku 1918 více než 60letý bouřlivý historický vývoj. V druhé kapitole jsem se zaměřil na přechod československého četnictva do nového státu a na jeho další vývoj, organizační strukturu, i postupné zdokonalování sboru uváděním nových specializovaných pracovišť reagující na soudobou situaci a také určitou potřebu specifikace některých jejich služeb. Třetí kapitolu jsem věnoval dějinám dělnického hnutí, jak před rokem 1918, tak jejich

pokračování v meziválečné éře. Nezapomněl jsem zmínit nové sociální zákonodárství a celkovou atmosféru v Evropě. V její druhé části je zachycen dramatický vznik a vývoj Komunistické strany Československa tedy události, která předcházela k pozdějšímu přelomovému období českých moderních dějin. V následné kapitole uvádím právní rámec svobody slova a projevu v letech 1918 až 1938, tedy rozboru československé ústavy 1920, recepce rakouských a uherských zákonů, tak nově vydané zákony a nařízení. V šesté kapitole udávám úkoly státních složek a bezpečnostního aparátu při veřejných projevech spojených se sociálním hnutím a postup úřadů a bezpečnostních složek pokud došlo k porušení veřejného klidu a pořádku. V předposlední kapitole interpretuji závěry regionálních poučkových autorů na činnost četnictva při potírání dělnických hnutí v kontrastu dochovaných četnických hlášení, soudních spisů a tehdy platných zákonů a nařízení. V poslední kapitole jsem objektivně zhodnotil a interpretoval roli československého četnictva v potlačování sociálních mítinků, demonstrací apod., v kontrastu dvou odlišných pohledů a politických zájmů.

Diplomová práce byla zpracovaná na základě nevydaných pramenů a dostupné odborné literatury v českém jazyce. V Národním archivu České republiky jsem prostudoval fond Zemského četnického velitelství v Praze, kde jsou dostupná všechna četnická hlášení k demonstracím (kartony 1009–1017, vyjma 1012, který je pro svůj obsah k této práci nepodstatný) a jsou řazeny abecedně podle místa události. Dále jsem pro větší objektivnost mimo původní plán, zpracoval v Archivu bezpečnostních složek fond S 134–1 až 141–8 v nichž jsem však nic potřebného (závadného) neshledal. Platným zdrojem se staly materiály dosažené v Oblastním archivu města Plzně, fondu Krajského soudu v Plzni se zaměřením na spisy v letech 1928 až 1934. Průzkum některých z původně plánovaných kartonů (spisů) nemohl být proveden, z důvodu jejich absence, jak se tomu stalo například u spisů Tk 803–808/29. V jakém období a za jakého průběhu/záměru došlo k jejich likvidaci, již zjistit bohužel nelze. Z tištěných publikací pro mě byly velkým přínosem knihy historika Michala Dlouhého, který se dějinami četnictva zabývá již řadu let, zejména pak jeho dílo *Století četnické kriminality. Historie kriminalistiky u četnictva na území České republiky*. Dále byly velkým přínosem několikadílné *Dějiny policie a četnictva*, od Lubomíra Uhlíře a Pavla Macka, jejichž kompletní přehled o dějinách bezpečnostních sborů na našem území patří stále mezi

nejvydařenější i nejobsáhlejší díla této tematiky. V kapitole popisující postup četnictva při zákrocích byla neocenitelným pramenem dobová publikace *Rukověť četnictva* od Josefa Erharta. Pro popis Ústavy a dalších zákonů vydávaných v období první republiky jako nepostradatelný zdroj posloužil webový portál <http://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/>, který nabízí naskenovaný materiál vydaných zákonů a nařízení od roku 1918 do dnešních let. Při revizi pak pochopitelně díla komunistických autorů.

Kromě časového a místního zasazení je nutné věnovat několik slov také tematickým pojmům používaných v předložené práci. V českém jazyce se obvykle nečiní zásadní rozdíly mezi pojmy „bezpečnostní“, „ozbrojené“ a „pořádkové složky. V tomto textu jsou „bezpečnostní“ složky chápány jako ozbrojené sbory, jejichž primárním úkolem je zajištění bezpečnosti daného státu (tedy i armáda). „Pořádkové“ složky zde označují podkategorii bezpečnostních složek, která slouží k udržení veřejného klidu a pořádku na území daného státu a jsou složeny výhradně z profesionálně cvičených dobrovolníků na rozdíl od armádních branců. Samozřejmě ostatní bezpečnostní orgány s armádou v řadě ohledů spolupracovaly. Avšak v součinnosti s četnictvem se jednalo spíše o výjimky, protože přítomnost vojáků jakožto neprofesionálního sboru bez řádného výcviku pro soustředěný zákrok, bylo považováno za nespolehlivé, kvůli absenci cvičení při zakročování proti davu i pro podezření na časté sympatie ke straně komunistické, které by mohlo mít na konečný zdar zákroku neblahý vliv. Za pořádkové složky v tomto případě kromě četnictva považují také státní policii a necentrálně řízenou obecní (městskou) policii, která byla při potlačování davu často nápomocna. S ohledem na téma a omezený rozsah předkládané práce je věnován prostor pouze četnictvu, coby nejpočetnějšímu a jediné plošně působící pořádkové organizaci v Československu. Na konec považuji jako nezbytné upozornit na přepisy protokolů a s nimi spojené přímé citace textu, u kterých jsem ponechal drobné gramatické chyby či překlepy, tedy v podobě jak jsou zaznamenány v archivních pramenech.

2 Četnictvo

Po vzniku samostatné republiky v roce 1918 mělo četnictvo za sebou již více než 60letý historický vývoj. Během těchto let prodělal četnický sbor období prudkého rozvoje i stagnace. V každém případě nelze dějiny četnictva po roce 1918 vnímat odděleně a pro jejich lepší pochopení je nezbytný exkurz do období monarchie a vzniku četnictva jako takového.³

Organizace bezpečnostní správy byla na území celé monarchie až do poloviny 19. století velmi nedostatečná a neefektivní. Službu veřejného pořádku vykonávaly samotné kraje a guberniální úřady. Pouze některá města disponovala vlastními bezpečnostními sbory v podobě obecních či městských stráží a pouze v Praze působilo od roku 1785 policejní ředitelství, které však nemělo k dispozici vlastní uniformovanou složku. Situace na venkově byla ještě komplikovanější. Dozor nad zajištěním veřejného pořádku obyvatel náležel krajským hejtmanům, které však veřejná bezpečnost příliš nezajímala. Tyto nedostatky však počátkem 19. století začaly velmi výrazně vnímat zeměpanské úřady, kam docházela nejen řada stížností a žádostí o nápravu, ale i řada návrhů na zřízení jednotně vedené bezpečnostní služby.⁴

2.1 Vznik a vývoj četnictva do roku 1867

První četnický pluk na území rakouské monarchie byl utvořen před rokem 1815 na severoitalském území Lombardie. Porážka Napoleona I. a následné ukončení Vídeňského kongresu znamenalo definitivní získání této oblasti ve prospěch rakouského císařství. Veškeré tamní vojenské jednotky, a tedy i lombardský četnický pluk, přešly pod správu rakouské armády. Avšak na rozdíl od vojenských složek plnilo četnictvo v době míru bezpečnostní funkci s přihlédnutím k potřebám civilní správy. Vzhledem ke specifčnosti činnosti samostatného četnického pluku se vytvořil nový nadřízený orgán – generální

³ GALAŠ, Radek, *Československé četnictvo 1918–1929*, Praha 2019, s. 11.

⁴ Tamtéž.

inspektor. Stát se jím mohl důstojník v hodnosti plukovníka (později generála), který sídlil i se svým štábem v Miláně.⁵

V letech 1848–1849 proběhla v řadě evropských zemí vlna revolucí. Výjimku netvořilo ani mnohonárodnostní Rakousko. Poté co došlo k postupným porážkám všech revolučních projevů, ukončené potlačením nepokojů v Uhrách se zde v roce 1849 zformoval další četnický pluk podle lombardského vzoru, čímž došlo k prvnímu kroku k rozšíření četnictva jako ozbrojeného bezpečnostního sboru na celé území říše. Tato myšlenka byla dále rozvinuta ministrem vnitra Alexandrem Bachem.⁶ Jím učiněný návrh signoval císař František Josef I. dne 8. července 1849.⁷

Na základě tohoto návrhu císař souhlasil se zřízením četnictva na celém území monarchie a pověřil ministra Bacha, aby ujednotil názory a postoje ostatních ministerstev. V červenci 1849 byl organizací a vlastním založením pověřen generál Johann Franz Kempen von Fichtenstamm. Jeho přičiněním vzniklo v roce 1850 16 četnických pluků, které vedle pěších obsahovaly také jednotky jízdní, a zároveň určil pevnou organizační strukturu.⁸ S konečnou platností vše stvrdilo nařízení ministerstva vnitřních záležitostí č. 19/1850 ř. z., o zřízení četnictva čili žandarmerie ze dne 18. ledna 1850.⁹ Pro Čechy byl zřízen pluk č. 2 se sídlem v Praze, pro Moravu a Slezsko č. 3 se sídlem v Brně. Sbor se stal součástí armády s podřízeností ministerstvu války. S ohledem na charakter a rozsah služeb, které provádělo pro civilní správu, spadalo v určitých ohledech také do podřízenosti ministerstva vnitra.¹⁰

Rakouské četnictvo se tak stalo dle výše uvedeného zákona vojensky organizovaným strážním sborem určeným k tomu: „[...] *aby udržovalo na všechny strany bezpečnost, pokoj a pořádek, aby dle možnosti předešlo a zabraňovalo nastávající přerušení všeho toho, jakož i všeliká přestoupení zákona nebo, kdyby se přestoupení nějaké přece událo, by stav zákonní opět zřídilo a rušitele pokoje nebo přestupce zákona*

⁵ SPURNÝ, Miroslav, *Ve dne v noci podle zákoníku... Policisté a četníci v českých zemích do roku 1945*, Olomouc 2013, s. 25.

⁶ Tamtéž.

⁷ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=18490005&seite=00000297> [14. 2. 2020], s. 297.

⁸ GALAŠ, s. 13–14.

⁹ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1850&page=2524&size=45> [21. 2. 2020], s. 203.

¹⁰ Tamtéž, s. 203–207.

*dostavilo; konečně aby napomáhalo k vykonávání vrchnostenských nařízeních a vůbec ve skutek uvádělo všeliká opatření, týkající se bezpečnosti, kteráž jsou v tomto zákoně a v služební instrukci pro četnictvo, jakožto zvláštní povinnosti vytknuta.*¹¹

V době založení čítal celkový stav četnického pluku asi 1000 mužů. Pluk se dále dělil na eskadrony, křídla, čety a sekce jako u lombardského vzoru. Sekce se dělily na desátnictva¹² s pěti až osmi muži a stanice¹³ o třech až čtyřech mužích. U každého pluku bylo zřízeno jedno depotní křídlo. Nejvyšším představitelem celého sboru s funkcí generálního inspektora četnictva zastával polní podmaršál von Fichtenstamm. V roce 1854 se počet četnických pluků zvýšil na 19. Tím vzrostl i celkový počet mužstva a četnictvo celkem čítalo zhruba 19 000 mužů (z toho asi 1500 jízdních).¹⁴

V důsledku prohrané rakousko-francouzsko-piemontské války, ztratila habsburská monarchie Lombardii ve prospěch Piemontu, následkem čehož došlo na podzim roku 1859 ke zrušení tamního četnického pluku č. 14, tj. prvního četnického pluku vůbec a jeho zbytky se připojily k benátskému pluku č. 15. Zrušení lombardského četnictva bylo přímým následkem zmenšení státního útvaru. Na další změny v reorganizaci četnictva měly vliv události vnitropolitické linie státu. Pád Bachova systému ponechal volné pole liberálům, kteří usilovali buď o úplné rozpuštění četnictva, nebo alespoň o zrušení jeho vojenského charakteru, tj. o přeměnu četnictva v civilní strážní sbor. Těmto transformacím sboru se Františku Josefu I. podařilo zabránit, ale ani tak se nevyhnul dosti podstatným redukčním. Po úpravě roku 1860 zůstalo četnictvo i nadále vojensky organizovaným bezpečnostním sborem. Po stránce vojenské a disciplinární podléhalo vrchnímu armádnímu velení (a tedy ministerstvu války), ve služebních a ekonomických záležitostech spadalo do kompetentnosti ministerstva vnitra. Téhož roku 1860 se počet četnických pluků snížil z původních 19 na 10 a početní stavy klesly více než o polovinu na necelých 8000 mužů. Po proběhlých úpravách četnictva zabezpečoval české země jen jeden četnický pluk č. 2 pro Čechy, Moravu a Slezsko.¹⁵

¹¹ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1850&page=2528&size=45> [14. 2. 2020], s. 207.

¹² Corporalschaft.

¹³ Posten.

¹⁴ MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír, *Dějiny policie a četnictva I.*, Praha 1997, s. 65.

¹⁵ Tamtéž.

V souvislosti s poklesem počtu četnických pluků došlo k zjednodušení organizačního uspořádání, které tvořila křídla, čety a stanice, přičemž stanice o počtu tří až jedenácti mužů byly nadále zřizovány pouze v sídlech okresních úřadů. Tím došlo k postupnému přibližování původně ryze vojenské organizace četnictva, celoplošně působící na svěřeném území, k politické správě jednotlivých území. Kromě toho v místech, kde vykonávala bezpečnostní službu státní policie, nemělo četnictvo nadále působit. Změny uspořádání četnictva pokračovaly v roce 1866, kdy se přeměnilo 10 dosavadních četnických pluků na 15 zemských četnických velitelství označovanými obdobně jako rušené pluky číslem a místem působení.¹⁶

2.2 Vývoj četnictva 1867–1918

Po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 bylo v Uhrách četnictvo zcela zrušeno.¹⁷ To se projevilo v předlitavské části monarchie snížením počtu zemských četnických velitelství pouze na sedm. V následujícím roce přešlo četnictvo z podřízenosti říšského ministerstva války do kompetence rakouského ministerstva pro zemskou obranu. Původní správní struktura četnictva spočívající v dosavadním členění zemských četnických velitelství na křídla a čety zanikla a v roce 1872 ji nahradil vznik oddělení. V následujícím roce došlo ke sjednocení organizačního spořádání četnictva se státní politickou správou, čímž došlo k opětovnému zvýšení počtu zemských četnických velitelství. V Čechách zajišťovalo výkon bezpečnostní služby Zemské četnické velitelství č. 2 se sídlem v Praze, na Moravě Zemské četnické velitelství č. 4 se sídlem v Brně a ve Slezsku Zemské četnické velitelství č. 15 se sídlem v Opavě.¹⁸

Po více než čtvrtstoletí trvajícím fungování četnictva došlo v jeho činnosti, a také organizaci k takovým změnám, které vyvolaly potřebu právní úpravy. Dalším důvodem byly změny právních předpisů v oblasti trestního a správního práva bezprostředně se

¹⁶ DLOUHÝ, Michal, *Století četnické kriminality. Historie kriminalistiky u četnictva na území České republiky*, Cheb, Praha 2014, s. 18.

¹⁷ Vyjma Chorvatsko-Slavonie a Sedmíhradska. MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny I.*, s. 67.

¹⁸ DLOUHÝ, Michal, *Za císaře pána*, Praha 2011, s. 8.

dotýkající činnosti četnictva. Oproti Prozatímnímu organickému zákonu o četnictvu, byl návrh nové zákonné úpravy stručnější a obsahoval pouze základní ustanovení s tím, že podrobnosti výkonu služby budou nadále upraveny pouze ve služební instrukci.¹⁹ Zákon č. 19/1876 ř. z., o c. k. četnictvu ze dne 26. února 1876, vztahující se na království a země zastoupené v říšské radě, tedy Předlitavsko, definoval četnictvo jako: „[...] *sjednocený vojensky zřízený sbor strážný pro zachování veřejného pořádku, pokoje a bezpečnosti.*“²⁰

Zároveň došlo k separaci četnického sboru od armády a jeho velením byl pověřen četnický inspektor, jehož funkce vznikla již v roce 1868 po zrušení generální četnické inspekce. Podřízenost četnictva v nejvyšší instanci rakouskému ministerstvu pro zemskou obranu zůstala zachována. Dále zákon opravňoval soudy a státní zastupitelství k přímému vyžádání služeb četnictva, na rozdíl od ostatních úřadů, které vyžadovaly služby četnictva prostřednictvím jeho služebního úřadu.²¹ Následně vešla v platnost nová služební instrukce pro c. k. četnictvo rozvádějící vybraná zákonná ustanovení a podrobně upravující výkon služby.²²

Po vstupu zákona v platnost byla struktura četnického sboru v každé zemi tvořena zemským velitelstvím četnictva zabezpečujícím vojenské, ekonomické a administrativní záležitosti. Velitelství se dále členilo do četnických oddělení zahrnujících několik okresních četnických velitelství v sídlech okresních hejtmanství a řídicích jednotlivé četnické stanice v politickém okrese. Četnické stanice, které se od založení četnictva staly jediným výkonným subjektem v organizaci sboru, byly obsazeny 2 až 16 četníky, a v případě potřeby mohl být určitý okrsek svěřen k činnosti jedinému četníkovi. Výjimku z působnosti četnictva tvořily obce s vlastním statutem, v nichž vykonávaly bezpečnostní službu policejní úřady.²³ V roce 1876 přestalo četnictvo disponovat jezdeckými oddíly v celém Předlitavsku, čímž se četnictvo stalo výlučně pěším sborem. Vojenská hierarchie hodností, které četnictvo užívalo, ovšem odpovídala hodnostem jízdy. Tento princip šarží

¹⁹ DLOUHÝ, *Století četnické kriminality*, s. 19.

²⁰ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1876&size=45&page=49> [14. 2. 2020], s. 31.

²¹ Tamtéž, s. 31–32.

²² DLOUHÝ, *Za císaře pána*, s. 9.

²³ DLOUHÝ, *Století četnické kriminality*, s. 19.

pramenil z faktu, že se četnictvo pokládalo za elitní složku ozbrojených sil, stejně jako jezdeckvo.²⁴

Poslední právní úprava rakouského četnictva nastala v lednu 1895 zákonem č. 1/1895 ř. z., o četnictvu království a zemí na radě říšské zastoupených ze dne 25. prosince 1894. Nový zákon obsahoval pouze dílčí modifikace oproti úpravě předchozí. Předlitavské četnictvo zůstalo i nadále definováno jako: „[...] *jednotný, vojensky zřízený sbor strážný pro zachování veřejného pořádku, pokoje a bezpečnosti.*“²⁵ Činnost v době válečného konfliktu upřesňoval § 2: „*Za války, bez újmy jeho všeobecného určení, mohou svěřeny býti jemu výjimkou také zvláštní úkoly vojenské.*“²⁶

Během první světové války působili četníci na všech válečných frontách, kde operovala rakousko-uherská armáda. Už v prvních dnech konfliktu se četnictvo jako první střetlo s nepřítelem, a to v pohraničních oblastech monarchie. Po vstupu Itálie do války roku 1915 zadržovali četníci první nepřátelský útok v součinnosti s domobranou až do příchodu vojenských jednotek. Nové služební úkoly obdrželo četnictvo po záborech ruské části Polska, kde se v Lublinu konstituovala vojenská správa, pod jejíž velení spadalo celkem 27 válečných velitelství. Každému velitelství asistoval kontingent četnictva v čele s důstojníkem, sestávající z 20 až 30 četníků z povolání a 60 až 80 náhradních polních četníků.²⁷ Na dobytém území byla zřízena tři vzdělávací pracoviště za účelem doplňování četnictva místním obyvatelstvem.²⁸

Po celou dobu konfliktu četnictvo vykonávalo rovněž běžnou službu v týlových oblastech. Oproti době míru, četnictvu přibýly úkoly vzešlé z válečného stavu. Jako příklad lze uvést pořádkovou a dopravní službu při přesunech vojenských jednotek v týlu, stíhání dezertérů, vyzvědačů apod. Týlové jednotky četnictva byly oslabeny jednak o mužstvo nasazené na frontě ale také o četníky, kteří se na frontu přihlásili dobrovolně, čímž se stali de facto vojáky. Četnictvo zajišťovalo také bezpečnostní službu ve vojensky okupovaných oblastech jako Albánie, Srbska či Černé hory. Veškeré úkoly zodpovědně plnilo až do konce první světové války, jejíž ukončení znamenal rozpad Rakouska-

²⁴ SPURNÝ, s. 26.

²⁵ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18950004&seite=00000001> [14. 2. 2020], s. 1.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Polní četník byl voják přidělený k polnímu četnictvu během války.

²⁸ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny I.*, s. 83–84.

Uherska, ale také vznik několika nástupnických států. V československém prostoru přešlo veškeré četnictvo z řad rakouských do služeb Národního výboru, tedy Československé republiky.²⁹

²⁹ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny I.*, s. 84.

3 Československé četnictvo

Konec první světové války znamenal kromě ukončení bojů na frontě, také značnou přeměnu politické mapy Evropy. Po rozpadu Rakouska-Uherska vznikla řada nástupnických států, mezi něž patřilo také Československo. Konečnou událostí předcházející vyhlášení samostatného státu byla reakce (a činnost) Národního výboru československého na text tzv. Andrásseyho nóty z 27. října 1918 a na její zveřejnění o den později.

Ještě téhož večera vydal Národní výbor dva historické dokumenty. Nejprve zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého ze dne 28. října 1918³⁰ a druhým proklamoval Provolání Národního výboru ke vzniku samostatného československého státu. Oba dokumenty podepsali státníci, kteří vstoupili do dějin jako „muži 28. října“.³¹ K české politické reprezentaci se o dva dny později přihlásila Martinskou deklarací reprezentace slovenská,³² čímž se Slováci stali spoluzakladateli Československa. Stát byl po počátečních nejasnostech prohlášen republikou v čele s prezidentem T. G. Masarykem, vůdčí postavou zahraničního odboje (Masaryk se vrátil do vlasti až 21. prosince). Formálně se tak stalo zároveň se sesazením habsbursko-lotrinské dynastie na zasedání Národního výboru 14. listopadu 1918.³³ Republikánské zřízení kodifikovala ústava ze dne 29. února 1920, v níž bylo mj. zakotveno dvoukomorové Národní shromáždění složené z poslanecké sněmovny (300 členů) a senátu (150 členů).³⁴ Masarykův návrat do vlasti a následná ukončená mírová jednání v Paříži symbolicky završily revoluční události v zemi.

³⁰ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1918/002-1918.pdf> [24. 2. 2020], s. 9.

³¹ Alois Rašín, Antonín Švehla, František Soukup a Jiří Stříbrný. Později svůj podpis dodatečně připojil také Slovák Vavro Šrobár.

³² Budoucí spojení signovala již Pittsburská dohoda z května 1918.

³³ PRŮCHA, s. 25.

³⁴ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [27. 2. 2020], s. 256–257.

3.1 Vývoj československého četnictva v letech 1918–1938

Samostatný československý stát při svém vzniku recipoval stávající právní řád a systém. Organizace československého četnictva se proto příliš nelišila od původní rakouské, která prošla poslední právní úpravou v roce 1895, podle něhož podléhalo četnictvo ministerstvu pro zemskou obranu a jeho hlavní úlohy ochrany státu a občana zůstaly nezměněny.³⁵ V českých zemích přešlo četnictvo do nově založené republiky poměrně plynule. Pouze v prvních dnech existence republiky se nově vznikající orgány okresních a místních národních výborů ojediněle pokoušely o suspendaci četníků.³⁶ Četnictvo dislokované na území českých zemí bylo již od 29. října 1918 podřízeno Národnímu výboru. Následně tehdejší zemský četnický velitel v Čechách generál Václav Řezáč rozeslal všem četnickým složkám přípis, ve kterém se uvádělo: „*Veškerému četnictvu v Čechách. Místodržitelství shodlo se s Národním výborem, jakožto představitelem suverenity o spoluřízení veřejné správy. Tímto usnesením vstupuje četnictvo též do služeb Národního výboru. Organizace četnictva zůstává nadále v nezměněné platnosti. Služební řečí četnictva v českých oblastech je čeština. Tam budiž i služba konána v čapkách s národními odznaky aneb v přilbách bez orla.*“³⁷

Dnem 27. listopadu 1918 přešlo četnictvo do resortu ministerstva vnitra. O tom informoval vyšší četnická velitelství v Praze, Brně a Opavě spolu s exponovaným štábním četnickým důstojníkem v Polské Ostravě, výnos ministerstva vnitra č. 670.³⁸ Toto podřízení zůstalo i přes odpor ministerstva národní obrany zachováno a s konečnou platností kodifikováno zákonem č. 218/1920 Sb. z. a n., kterým se upravují hranice příslušnosti mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany ze dne 31. března 1920.³⁹ Definitivní podobu získalo četnictvo vydáním zákona č. 299/1920 Sb. z. a n., o četnictvu ze dne 14. dubna 1920.⁴⁰ Tímto zákonem bylo československé četnictvo definováno jako: „[...] *vojensky organizovaný sbor strážný, jenž určen jest k tomu, aby podle stávajících zákonných předpisů a podle nařízení příslušných úřadů státních*

³⁵ DLOUHÝ, *Století četnické kriminality*, s. 30.

³⁶ VOJÁČEK, Ladislav, *Československé četnictvo*, in: *Historický obzor* 8, 1997, 1/12, s. 124.

³⁷ SPURNÝ, s. 90.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/045-1920.pdf> [9. 7. 2020], s. 512–513.

⁴⁰ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/056-1920.pdf> [24. 2. 2020], s. 687.

udržoval v celém území Československé republiky veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost“.⁴¹

Samotná role československého četnictva nebyla v počátcích nově vzniklého útvaru vůbec jednoduchá. Záhy po svém vzniku konfrontovaly stát prudce se měnící společenské podmínky, způsobené poválečným stavem společnosti, na které musel reagovat. Jednalo se v první řadě o neobyčejný rozmach zločinnosti způsobený zejména válečným úpadkem morálky, neúctou před zákonem a právním řádem, ale i poválečnou bídou, nedostatkem a drahotou. Tento stav ještě více posílil rozklad jednotlivých vojenských jednotek a jejich samovolný návrat domů. Tím se mezi civilní obyvatelstvo dostalo značné množství armádních zbraní a munice, které následně využívali kriminálníci při páchání trestné činnosti, ale také při střetech s muži zákona. V těchto podmínkách tak bylo potřeba vybudovat a posílit státní autoritu, která vlivem již zmíněné poválečné demoralizace a uvolnění kázně značně poklesla. O obzvláště náročný úkol se jednalo u četnictva, které bylo pro svoji minulost mnohdy účelně označováno za nepřijatelné, kvůli své předchozí loajalitě k nenáviděné monarchii.⁴² Tuto zášť ještě více posílily nešťastné střety při potlačování tzv. „hladových bouří“, krátce po skončení války.

Další činnost četnictva definoval počáteční vývoj mladého státu a vojenská struktura útvaru. Četnictvo se stalo prvním ozbrojeným sborem, kterým republika disponovala. Kromě dohledu nad veřejným pořádkem a bojem s kriminalitou plnilo úkoly související s ochranou celistvosti země. Na nově připojených celcích Slovenska a Podkarpatské Rusi většina „uherských“ státních zaměstnanců odmítla svrchovanost nové československé vlády. Národní výbor musel reagovat a tyto jedince nahradit z českých zemí, aby zde zajistili klid a pořádek.⁴³ Mezi ně patřili také zaměstnanci četnictva.⁴⁴ Obdobná situace panovala v pohraničních oblastech s převahou německých obyvatel, kde se utvořilo několik autonomních republik nezávisle na pražské centrální vládě, přičemž

⁴¹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/056-1920.pdf> [24. 2. 2020], s. 687.

⁴² DLOUHÝ, *Století četnické kriminality*, s. 31.

⁴³ Nábory nových četníků na Slovensku komplikovala značná negramotnost tehdejších obyvatel. Situace v Podkarpatské Rusi byla ještě tíživější. Podrobněji: HUBENÝ, David, *Polní četnictvo na Podkarpatské Rusi v letech 1919–1920*. In: BÍLEK, A. Petr, JIROUŠEK, Bohumil, NOVOTNÝ, Lukáš, (eds.), *Československo 1918–1938/218*, České Budějovice 2018, s. 154–169.

⁴⁴ Na území Uher obnovilo četnictvo svoji činnost již v roce 1881. Tamtéž s. 23.

se velká část místních četníků přidala na stranu separatistů. I zde muselo zprvu české četnictvo nahradit tamní sbory, potažmo armádu, aby zabránili případným revoltám. Další muže vyslala vláda do ohrožených pohraničních oblastí, kde hrozilo zvýšené riziko válečného konfliktu. Jednalo se o území státních hranic Těšínska, a především východní a jižní část Slovenska, přičemž na obou těchto území proběhly menší vojenské boje.⁴⁵

Vzhledem k výše zmíněným okolnostem došlo v počátcích republiky k rapidnímu poklesu mužů ve výkonné službě. Kromě četníků, kteří odmítli složit přísahu československé vládě, se počítají do dalších ztrát také padlí četníci během první světové války. Tyto okolnosti nutily četnickou správu zařazovat nové četnické aspiranty přímo do výkonu služby. Později se dle možností povolávali zpět do nástupních škol. Na základě jednání prezidia ministerstva vnitra bylo dne 4. ledna 1919 rozhodnuto o vytvoření rezerv, které měly sloužit výhradně k četnickým asistencím. Jednalo se o nejméně 300 mužů v Praze, 200 mužů v Brně a 100 mužů v Opavě. Zároveň došlo k rozhodnutí o zajištění řádného praktického, ale i teoretického výcviku nově přijatého mužstva. Od roku 1922 již všichni četníci na zkoušku nastupovali rovnou do nástupní školy.⁴⁶

Četnická správa zahájila doplňování četnického sboru tak, aby obsadila nově zřízené četnické stanice a doplnila stávající. Velké zastoupení mezi novými příslušníky četnického sboru měli vracející se legionáři, kterých nastoupilo přibližně 2300. Vzhledem k nedostatku osazenstva v prvních letech existence státu tolerovala československá četnická správa značné množství takzvaných jednomužových četnických stanic. Nicméně se postupem času původně jednomužové a dvoumužové četnické stanice doplnily novými četníky na tři až čtyři muže. Již v roce 1925 se v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nenacházela žádná jednomužová stanice a dvoumužových stanic pouze 39. V zájmu ochrany života četníků se doplňovaly stanice po 13, 17, 19 a 40 mužích, což za monarchie nebylo.⁴⁷

Přestože se jednalo o opatření, které mělo chránit životy četníků, došlo po zklidnění revolučních poměrů ke schválení zákona č. 286/1924 Sb. z. a n., o úsporných opatření ve veřejné správě ze dne 22. prosince 1924, kterým se početný stav sboru citelně

⁴⁵ MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír, *Dějiny policie a četnictva II.*, Praha 1999, s. 52.

⁴⁶ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny II.*, Praha 1999, s. 55.

⁴⁷ DLOUHÝ, *Století četnické kriminality*, s. 34–36.

oslabil.⁴⁸ Proto se od přijetí zákona až do zániku meziválečného Československa potýkalo četnictvo v řadě okresů s téměř permanentními početními podstavami. Avšak ani po této redukci četnického sboru, nelze podstav srovnávat s tím, jaký panoval za monarchie.⁴⁹

I přes všechny zmíněné obtíže si četnictvo v průběhu let 1918–1939 vybuodovalo velmi dobrou pověst, respekt a úctu většiny obyvatel, jejichž práva, životy, zdraví a majetky ochraňovalo. Jedním z faktorů byla velká míra profesionality, ale především jejich sebeúcta, neúplatnost a vysoká morální úroveň. K tomu značnou měrou přispěla i vojenská organizace četnictva, jeho systém řízení a velení služby, ale i motivační důvody.⁵⁰

Během první republiky se četnictvo měnilo a přizpůsobovalo a tím se doplňoval zákon o četnictvu o patřičná ustanovení. Například výnosem ministerstva vnitra č. 83.337/13 z 15. prosince 1921 se dovolovalo přijmout do služby aspiranty četnické služby, jejichž příbuzní se dopustili trestných činů, jen ve výjimečných případech. Současně se kladl zvláštní důraz na pověst, kterou rodina uchazeče měla. Výnosem ministerstva vnitra č. 6001/13-1936 ze dne 4. února 1936 se zavedla nově tzv. „psychotechnická zkouška“ u uchazečů, kteří již prošli komisionální lékařskou prohlídkou. Výnosem ministerstva vnitra č. 50.420/13 ze dne 31. července 1935 se po aspirantovi vyžadovalo písemné prohlášení, že není nemanželským otcem a ani takové otcovství neočekává.⁵¹ Poslední právní úpravou prošel zákon o četnictvu na základě zákona č. 28/1928 Sb. z. a n., ze dne 31. ledna 1928.⁵²

Za další legislativní zlom lze označit zákon č. 221/1925 Sb. z. a n., o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců ze dne 15. října 1925⁵³ a v roce 1926 tzv. Platový zákon.⁵⁴ I když došlo v průběhu první republiky i k dalším legislativním úpravám

⁴⁸ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1924/136-1924.pdf> [27. 2. 2020], s. 1879.

⁴⁹ KOLÁŘ, Ondřej, KOLÁŘOVÁ, Ivana, *Sociální postavení příslušníků československého četnictva 1918–1939*, in: Český časopis historický 113, 2015, 1, s. 78.

⁵⁰ GREGOR, Milan, *Služba pořádkové policie 1918–2017. Historie a současnost služby pořádkové policie od roku 1918*, Praha 2017, s. 20.

⁵¹ SPURNÝ, s. 92.

⁵² <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1928/010-1928.pdf> [28. 2. 2020], s. 159.

⁵³ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1925/093-1925.pdf> [27. 2. 2020], s. 1111.

⁵⁴ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1926/051-1926.pdf> [27. 2. 2020], s. 433.

byl tento zákon vrcholnými představiteli považován za nejdůležitější. Avšak i když se ve skutečnosti hmotné zajištění četnictva zlepšilo, nespokojenost sboru nezeslábla, vzhledem k faktu, že armáda měla od státu garantované lepší platové podmínky i v době míru.⁵⁵

Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava zůstalo četnictvo jako takové zachováno. Zmenšil se pouze rozsah jejich působnosti, protože ho v některých případech nahradily německé bezpečnostní složky. Během války značná část sboru vykonávala řadu aktivit podchycující boj proti okupantům. Jejich diverzní činnost spočívala například v tom, že varovali své spoluobčany před zatýkáním nebo účastí na povstáních ke konci války.⁵⁶

I přes veškeré zásluhy v dobách nesvobody bylo četnictvo po válce s nástupem nového režimu zcela zrušeno. Definitivně se tak stalo výnosem ministerstva vnitra z 30. června 1945, který rušil četnictvo, uniformovanou státní policii a obecnou výkonnou policii.⁵⁷ Prvorepublikové bezpečnostní sbory byly nahrazeny Sborem národní bezpečnosti na základě zákona č. 149/1947 Sb. z a n., o národní bezpečnosti⁵⁸, doplněný vládním nařízením č. 229/1947 Sb. z. a n., jenž vymezoval úkoly nového sboru.⁵⁹ Konečnou podobu získal sbor národní bezpečnosti zákonem č. 286/1948 Sb. z. a n., o národní bezpečnosti.⁶⁰

3.2 Organizace československého četnictva

Organizační struktura československého četnictva vycházela z rakouského systému, který byl průběžně doplňován dalšími prvky. Postupně se zavedla v letech 1918–1919 také na území Slovenska a v letech 1919–1920 na Podkarpatské Rusi, během obsazování

⁵⁵ KOLÁŘ, KOLÁŘOVÁ, s. 85.

⁵⁶ VOJÁČEK, *Československé četnictvo*, s. 128.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1947/070-1947.pdf> [9. 3. 2020], s. 753–760.

⁵⁹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1947/106-1947.pdf> [9. 3. 2020], s. 1696.

⁶⁰ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1948/104-1948.pdf> [9. 3. 2020], s. 1783.

území československými orgány. Definitivní podoby nabyla po vydání již zmíněného zákona o četnictvu č. 299/1920.⁶¹

Podle tohoto zákona bylo četnictvo definováno jako vojensky organizovaný sbor k udržení veřejného pořádku a bezpečnosti. Zároveň se jednalo o orgán politické správy, který podléhal v nejvyšší instanci ministerstvu vnitra. Na nižších stupních se uplatňoval princip dvojí podřízenosti, tj. politickým úřadům, kterým náleželo bezprostřední řízení přímé výkonné četnické služby, a četnickým důstojníkům, kterým příslušel dozor nad výcvikem, vyučováním, kázně a kontroly služby, a také ve věcech správních a hospodářských. Vyjma politických úřadů nebylo četnictvo podřízeno ostatním státním civilním a vojenským úřadům, ani úřadům samosprávným. Jistou výjimku měly soudy a státní zastupitelství, které v rámci výkonu trestní soudní pravomoci byly oprávněny požadovat služby četnictva přímo. V jiných oborech působnosti se musely soudy dožadovat služeb četnictva jen prostřednictvím politických úřadů. Totéž platilo všeobecně pro ostatní civilní i vojenské státní úřady a pro úřady samosprávné. Pouze při nebezpečí z prodlení mohly uvedené instituce požadovat služby četnictva přímo a jemu byla stanovena povinnost pomoc poskytnout. Politické státní úřady také vymezovaly, kdy má četnictvo spolupůsobit v záležitostech místní policie, přičemž tím nesměla utrpět běžná činnost četnické bezpečnostní služby.⁶²

Model dvojí podřízenosti platil pouze pro mírovou dobu. V případě válečného stavu dle § 6 zákona č. 299/1920: „[...] *přechází část četnictva, dohodou mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany k polní službě bezpečnostní určená, pod přímé velení vojska.*“⁶³ Tento model se uplatnil v předmnichovské krizi povoláním příslušníků četnictva do Stráže obrany státu. Organizaci zemských a okresních úřadů upravoval župní zákon č. 126/1920 Sb. z. a n.,⁶⁴ a poté zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy.⁶⁵

V čele četnictva stál generální velitel četnictva s řídicími orgány na ministerstvu vnitra, jehož funkce byla zřízena v roce 1918. Do funkce jej jmenoval prezident republiky

⁶¹ DLOUHÝ, *Století četnické kriminality*, s. 35.

⁶² <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/056-1920.pdf> [24. 2. 2020], s. 687–688.

⁶³ Tamtéž, s. 687.

⁶⁴ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/029-1920.pdf> [28. 7. 2020], s. 291.

⁶⁵ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1927/057-1927.pdf> [28. 7. 2020], s. 1449.

z řad četnických důstojníků správních. Odpovídal ministerstvu vnitra za udržování kázně a vojenského pořádku. Řídil výcvik důstojníků, prováděl kontrolu výkonu služby zemských četnických velitelů, vyučování v hodnostních školách a všech ostatních četnických útvarů. Své poznatky poté prezentoval ministerstvu vnitra.⁶⁶ Další organizační stupeň (sboru) spadající pod generální ředitelství tvořila jednotlivá zemská četnická velitelství (dále jen ZČV) Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusy. V čele ZČV stál zemský četnický velitel, zpravidla v hodnosti plukovníka nebo generála.⁶⁷ U každého velitelství stálo doplňovací oddělení, jež mělo za cíl provést kvalitní teoretický výcvik četníků na zkoušku pro četnickou službu a definitivní četníky na velitele stanic.⁶⁸

Obvody ZČV (případně obvody exponovaných důstojníků⁶⁹) se členily na četnická oddělení. V čele oddělení stál správní četnický důstojník, kterého v nepřítomnosti zastupoval druhý důstojník. Od roku 1924 se již jednotlivá oddělení nečíslovala (v rámci jednotlivých zemí) a v označení zůstal pouze místní název. Území jejich působnosti zahrnovalo několik okresních velitelství, jejichž počet se v průběhu let měnil. Okresní velitelství se zřizovala zpravidla v sídlech (okresních) politických úřadů I. stolice, výjimečně jinde (pak byla označována jako obvodní četnická velitelství, bylo praktikováno ve Slezsku). V čele stál výkonný četnický důstojník (případně vrchní strážmistr), který byl vojenským představeným všech četnických stanic v okrese.⁷⁰

Území okresního četnického velitelství tvořily obvody jednotlivých četnických stanic. Četnické stanice představovaly nejnižší stupeň organizační struktury a jediný výkonný orgán četnictva. Obvody stanic nepřekračovaly území jednoho politického okresu, pouze výjimečně na základě povolení ministerstva vnitra. Dále obvod četnické stanice mohl obsáhnout pouze obce a objekty, které patřily k těmto soudnímu okresu.

⁶⁶ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny II.*, s. 53.

⁶⁷ GREGOR, s. 20.

⁶⁸ SCHELLE, Karel, *Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938)*, Praha 2006, s. 393.

⁶⁹ V letech 1921–1929 existoval mezičlánek mezi ZČV a veliteli četnických oddělení tzv. exponovaných četnických štábních důstojníků. Funkce existovala z důvodu velkého územního rozsahu a vysokému početnímu stavu některých ZČV, čímž nemohli být zemští velitelé dopodrobna informováni o poměrech bezpečnostní služby a nebyli schopni vyřizovat veškerou agendu. V čele kanceláře stál četnický štábní důstojník, který měl stanoveného pobočníka a dva až tři kancelářské pomocníky. Viz HERAJT, Tomáš, *Exponovaný četnický štábní důstojník v Plzni v letech 1921–1929*. In: *Minulostí západočeského kraje* 42, 2007, 2, s. 592–601.

⁷⁰ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny II.*, s. 55–57.

Výjimky mohlo povolit opět ministerstvo vnitra. Pokrývaly území celého státu kromě míst, kde vykonávali bezpečnostní službu příslušníci uniformované stráže bezpečnosti. Četnické stanice, které měly ve svém obvodu pohraniční přechod, zde vykonávaly také pasové služby a kontroly vlaků.⁷¹

K zvýšení kvality sboru sloužily tzv. přehlídky, které vykonávali nadřízení velitelé četnických stanic. Zpravidla je uskutečňovali okresní četniční velitelé a velitelé četnických oddělení. Ve výjimečných případech mohl kontrolu provést také zemský velitel nebo dokonce generální velitel četnictva. Prováděna mohla být během dne i v nočních hodinách a mohla i nemusela být ohlášena. Tím se zajistila nejvyšší důslednost a připravenost mužstva každý den v roce. Prohlídku velitelé prováděli na základě Předpisu o přehlídkové službě u četnictva pod číslem jed. 24.175/13-1924. Poměrně vysokými služebními výlohami za provedenou inspekci zajistilo ministerstvo efektivní kontroly četnických stanic.⁷²

Nejdůležitější změnou v oblasti organizace četnictva bylo snížení počtu ZČV z původních pěti na čtyři dle zákona č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy ze dne 14. července 1927.⁷³ Zemská četnická velitelství č. 2 – Morava a č. 3 – Slezsko se ujednotily pod č. 2 se sídlem v Brně. Konečnou strukturu zemských velitelství tvořilo č. 1 pro Čechy, č. 2 pro Moravu a Slezsko, č. 3 pro Slovensko a č. 4 pro Podkarpatskou Rus.⁷⁴

3.2.1 Specializované složky

Organizační struktura četnictva postupně doznala nebyvalého rozmachu a zdokonalení. Postupem času zavádělo četnictvo do výkonu služby nové metody i nové technické prostředky, což vedlo mimo jiné k založení několika specializovaných pracovišť. Současně s technickým rozvojem probíhalo také zdokonalování výzbroje a výstroje četnictva. V roce 1918 nemělo četnictvo prakticky žádné motorové dopravní prostředky.

⁷¹ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny II.*, s. 57–58.

⁷² DLOUHÝ, Michal, *Četnické čtyřlístky*, Praha 2005, s. 17.

⁷³ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1927/057-1927.pdf> [27. 2. 2020], s. 1449.

⁷⁴ SPURNÝ, s. 93.

I tato indispozice se v průběhu let měnila a postupně disponovalo speciálními vozidly, motocykly a autokary.⁷⁵

Jedním z prvně nově zřízených pracovišť se stala četnická eskortní stanice. Nutnost jejího založení vyplynula ze zprávy o zatíženosti četnických stanic v obvodu „Velké Prahy“, které vykonávaly eskortní služby v roce 1922. Výnosem ZČV v Čechách byla dalším rokem zavedena první eskortní četnická stanice v Praze budově ZČV pro Čechy spadající pod velitelství četnictva oddělení v Praze.⁷⁶

Roku 1922 bylo zřízeno četnické oddělení u Poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze jako výsledek snah četnictva o získání samostatnosti v oblasti kriminalistiky, podporované potřebou zkvalitnění pátrací služby a k poskytování znaleckých posudků, zejména z oboru daktyloskopie, ale také trasologie, grafologie a dalších. V roce 1928 došlo k osamostatnění onoho četnického oddělení z podřízenosti Poznávacího úřadu pražského pod správu Ústředního četnického pátracího oddělení, které jednotně řídilo výkon četnické pátrací služby na území celého státu. Výkonnou složku představovaly téhož roku založené četnické pátrací stanice. Tato specializovaná pracoviště prováděla výkon pátrací služby na větším územním obvodě, využívající přitom speciálních technických metod, prostředků a pomůcek, jimiž nedisponovaly běžné četnické stanice.⁷⁷

S rostoucí dopravní infrastrukturou se konstituovaly silniční kontrolní stanice, které vykonávaly odborný dohled nad dodržování dopravních předpisů, zejména na hlavních komunikacích. Pokud to situace dovoľovala, vykonávali četníci službu i na méně frekventovaných trasách. Neméně důležitou složku tvořily četnické letecké hlídky založené v roce 1935. Jejich založení odráželo přímé ohrožení státu Německem, které provádělo od roku 1933 stále intenzivnější přelety nad Československem.⁷⁸

K 1. dubnu 1935 byly zkušebně zavedeny Okresní četnické stanice u ZČV v Praze s dislokací v Benešově u Prahy, Kolíně a Slaném v sídlech okresních politických úřadů. Stanici tvořilo minimálně 20 četníků, kteří měli k dispozici mobilní vybavení tvořené

⁷⁵ GREGOR, s. 20.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ DLOUHÝ, Michal, *Případy z pátrací služby*, Praha 2014, s. 6–7.

⁷⁸ FARA, František, *Četnické vzpomínky*, Praha 2002, s. 129.

dvěma automobily, větším počtem služebních jízdních kol a stálou telefonní službou. Zřízení těchto stanic reflektovalo nejistou dobu státu. Stanice měla fungovat jako určitý mezičlánek méně obsazených venkovských stanic s možností schopného rychlého a důrazného zásahu na území celého okresu. Příkaz k jejich zakročení si mohl vyžádat představený okresního úřadu nebo některá z místních stanic. Pokud nebylo třeba náhlé asistence, vykonávali příslušníci okresní stanice běžnou četnickou činnost k posílení výkonu silniční a cizinecké policie.⁷⁹

V září 1933 došlo k založení četnických pohotovostních oddílů (ČPO). Vláda tímto reagovala zejména na radikalizující se obyvatelstvo v pohraničních oblastech sousedící s Německem a celkovou změnou atmosféry v Evropě. Později se útvary staly důležitou součástí Stráže obrany státu.⁸⁰ Nejvyšší rada obrany státu, připravující ve druhé polovině 30. let opatření k posílení obranyschopnosti republiky především proti Německu, kalkulovala s aktivní účastí četnických sborů. V konečném výsledku vyhlásila nařízení č. 270/1936 Sb. z. a n., o stráži obrany státu ze dne 23. října 1936, jejímž úkolem byla: „[ochrana neporušitelnosti státních hranic a nedotknutelnosti státního území a spolupůsobení při ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti]“.⁸¹

3.3 Specifikace výkonné služby

Jak bylo uvedeno výše, při založení republiky stát recipoval zákon o četnictvu z roku 1895. První právní úpravou prošel v roce 1920 a poslední v roce 1928, přičemž změny proběhly pouze v paragrafech 13, 24 a 25.⁸² Zákony však téměř neobsahovaly postupy během výkonné služby. Ty vymezovala Služební instrukce pro četnictvo. Československá instrukce pro běžný výkon služby vycházela opět z osvědčeného rakouského vzoru z roku 1895, doplňovaná a upravována výnosy ministerstva vnitra z let 1923, 1924, 1926, 1928 a 1932.⁸³ Instrukce četníkům zpřístupňovala souhrn základních

⁷⁹ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny II.*, s. 67.

⁸⁰ BENEŠ, Jaroslav, *Stráž obrany státu 1936–1939*, Dvůr Králové nad Labem 2007, s. 42.

⁸¹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1936/077-1936.pdf> [23. 2. 2020], s. 1199.

⁸² <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1928/010-1928.pdf> [26. 2. 2020], s. 159.

⁸³ SPURNÝ, s. 92.

odborných znalostí a speciálních dovedností a používala se nejen jako pomůcka v každodenní praxi, ale též jako hlavní pramen při odborné přípravě. Rozváděla ustanovení základních právních předpisů a popisovala předpokládané chování četníků při plnění jednotlivých, často se opakujících úkolů, čímž jasně vymezovala meze jejich činnosti.⁸⁴

Výkonná služba četníka se dělila do dvou kategorií, a to na službu obyčejnou a zvláštní. Při službě obyčejné četník vykonával klasické úkoly bez zvláštních pokynů (úřadu). Služba zvláštní se vztahovala k výkonu mimořádných vrchnostenských nařízení a asistencí, které nařizoval úřad k tomu určený, popřípadě na eskortování vězňů.⁸⁵

Z níže uvedených příkladů si lze zhruba představit náročnost průpravy, ale i samotné služby četníka. Služební instrukcí se četníkovi doporučovalo nabýt co možná nejpřesnější poměry v místním okrsku či obvodu, ve kterém sloužil. Pečlivá znalost okolí měla podporovat služební výkon četnictva, zejména v oblasti pátrací služby. Četník měl být například náležitě informován o útvarech místních terénů, komunikací, objektů a hranicemi se sousedícími četnickými stanicemi, okresy a zemskými obvody. Důraznou ostražitost měli dbát četníci na hřbitovech, poněvadž se hrobky či márnice stávaly častým úkrytem pachatelů trestných činů.⁸⁶

To samé platilo i o obyvatelstvu, u kterého se doporučovalo znát jejich počet, typy národností, náboženská vyznání, způsob života, zvyky, pověry místních apod. Za důležité se pokládalo znát osoby, které se považovaly za všeobecně nebezpečné a samozřejmě dbát zvýšené pozornosti u obyvatel mající všeobecně špatnou pověst. Informovanost se stahovala i na jejich rodiny, příbuzné či přátele.⁸⁷ Obecnou povinností četníků bylo vědět, které činy a která opomenutí jsou prohlášeny zákony za trestné. Další poměrně obsáhlou skupinu tvořilo všeobecné chování četnictva.⁸⁸

⁸⁴ VOJÁČEK, Ladislav, *Četnické humoresky z jiného pohledu. Četníci na veřejnosti za první republiky*, in: *Historický obzor* 14, 2003, 9/10, s. 225.

⁸⁵ MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav, *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě*, Praha 2010, s. 1082.

⁸⁶ KOLEKTIV, Autorů, *Kalendář československého četnictva pro rok 1922*, Kroměříž 1922, s. 65–67.

⁸⁷ KOLEKTIV, *Kalendář 1922*, s. 67–69.

⁸⁸ Tamtéž, s. 80.

Chování četníka mělo být vždy vojenské, jeho chůze klidná a odměřená, tak aby měl dostatek času pozorovat vše, co se v blízkém okolí děje. Jestliže někdo četníka požádal o pomoc, jeho povinností bylo ochotně vyhovět. Pokud tak učinit nemohl, měl se patřičně omluvit. Při výkonu služby četník každému vykal, a to i v případě, že dotyčného dobře znal. Též se měl během výkonu služby vyhnout žertování s občany, i když se s jednotlivci dobře znal.⁸⁹

3.3.1 Zákazy

Kromě povinností určoval službu a život četníka rovněž seznam zákazů. Četníkům se přísně zakazovalo během výkonu služby vstupovat do hostinců, krčem a kaváren: „[...] *za příčinou pitky nebo zábavy*“⁹⁰, pod hrozbou disciplinárního trestu. Výjimku tvořil vstup za účelem plnění služebních povinností nebo pro zakoupení stravy.⁹¹ Dalším typem zákazu se do jisté míry stalo kouření. Zákaz platil pro služební dobu pouze tehdy, přicházel-li četník do styku s veřejností. Dovolovalo se kouřit během obchůzky v odlehlých místech s menší možností výskytu osob. Co nejpřísněji byl formulován zákaz důvěrného styku s osobami špatné pověsti obojího pohlaví. Takové osoby nesměly konat návštěvy v četnických kasárnách ani tam být brány.⁹²

Další zákaz se vztahoval na požívání alkoholických nápojů a s tím související nevhodná jednání. S tímto zákazem souvisela povinnost pro velitele působit všemi prostředky k vymýcení nemírného požívání alkoholu. Bohužel přes všechna opatření patřilo opilství k nejčastějším přečinům ve sboru.⁹³

Od důsledného plnění služebních úkolů neměla četníka odvádět žádná jiná, zejména politická a výdělečná činnost. Důvodem byla nejen skutečnost, že každá takováto činnost vyžaduje čas, který četník nemůže věnovat službě a přípravě na ní, ale i snaha zajistit nestrannost při jeho rozhodování a chránit tak jeho autoritu. Četníkovi byl zakázán vstup do organizací vyvíjejících politickou činnost, tedy především politických

⁸⁹ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny II.*, 80.

⁹⁰ GALAŠ, s. 197.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny II.*, s. 84.

⁹³ Tamtéž.

stran. Konečným opatřením nestrannosti se stal zákon č. 56/1927 Sb. z. a n., který zbavoval volebního práva veškeré členy bezpečnostních složek.⁹⁴ Příslušníci se mohli sdružovat pouze v organizacích rozvíjející dovednosti související s výkonem služby, například kynologické nebo včelařské spolky.⁹⁵

⁹⁴ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1927/028-1927.pdf> [26. 2. 2020], s. 426.

⁹⁵ KOLÁŘ, KOLÁŘOVÁ, s. 90.

4 Dělnická hnutí v českých zemích před rokem 1918

České země byly první oblastí střední a východní Evropy, v níž došlo k průmyslové revoluci, a tedy i k sociálním a ekonomickým změnám. S rostoucí industrializací se v druhé polovině 19. století sociální struktura obyvatelstva v českých zemích zásadně změnila. Zatímco v roce 1848 tři čtvrtiny obyvatel Čech a Moravy pracovala v zemědělství, v roce 1910 se tento poměr snížil na třetinu. Přibližně ve stejné době se na našem území začínaly zakládat dělnická hnutí, početně a organizačně nejpokročilejší z celého Rakouska. Na konci průmyslové revoluce tak bylo dělnictvo v českých zemích nejpočetnější společenskou silou a průmyslová centra se stala zároveň centry kulturními a politickými.⁹⁶

Důležitý mezník ve vývoji sociálních organizací nastal nepochybně roku 1874 v Neudörflu, kde se konstituovalo několik spolků do jedné rakouské sociálně demokratické strany. Ačkoliv strana vystupovala s heslem jednoty dělníků všech národů, ve skutečnosti sdružovala jen členy z Předlitavska. V jednotné předlitavské sociální demokracii postupně vznikaly „autonomní“ sekce založené na národnosti. Českou založilo několik českých delegátů dne 7. dubna 1878 v hostinci U Kaštanu v Praze-Břevnově jako autonomní Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou (dále jen ČSDSD). Národnostní dělení oficiálně odsouhlasil a potvrdil V. celorakouský sjezd sociální demokracie v dubnu 1896, i když strana teoreticky tvořila nadále součást celorakouské sociální demokracie. Ve stejném roce se ČSDSD stala také samostatným členem Mezinárodního sdružení socialistických stran – tzv. II. internacionály. Hlavní materiální oporu sociálních stran představovaly odbory. Nad jejich kontrolou se během 90. let rozpoutal boj. Vedle vídeňské centrály vznikla v roce 1897 samostatná odborová ústředna v Praze. I přes značné protesty celorakouské strany a II. internacionály o jednotnosti odboru si ČSDSD svoji odborovou ústřednu udržela, čímž bylo rozdělení stran dle národnostního základu fakticky dokonáno. ČSDSD se rychle transformovala v masovou stranu, jejíž vliv se uplatňoval především rozrůstajícími odbory.⁹⁷

⁹⁶ RUPNIK, Jacques, *Dějiny komunistické strany Československa. Od počátku k převzetí moci*, Praha 2002, s. 17–19.

⁹⁷ RYCHLÍK, Jan, PENČEV, Vladimír, *Od minulosti k dnešku. Dějiny českých zemí*, Praha 2013, s. 357–360.

V květnu 1896 se aktivizovala na Moravě Katolická strana národní, zárodek pozdější křesťansko-sociální neboli lidové strany. Opírala se o politický katolicismus, prosazující zároveň řešení sociálních otázek. I při této straně vznikaly odborové organizace. V dubnu 1898 došlo v prostoru českých zemích k založení další levicově orientované České národní sociální strany (později známé jako „národní socialisté“), jež měla obdobný sociální a politický program jako ČSDSD, ovšem v národnostním a státoprávním ohledu žádala federalizaci Předlitavska. Sdružovala především české řemeslníky a živnostníky, ale i dělníky. Obdobně zakládala dělnické organizace, a především vlastní odbory.⁹⁸

4.1 Vnitropolitický a sociální vývoj v meziválečném Československu

Ze všech sociálních vrstev tvořilo v průmyslově vyspělé společnosti meziválečné republiky nejvýznamnější část dělnictvo. Obzvláště v českých zemích, kde disponovalo vysokým stupněm organizovanosti v odborech.⁹⁹ Z celkového počtu obyvatel republiky činilo průmyslové dělnictvo, souhrnně označované za sociální dělnickou třídu, včetně všech k povolání dělnictva příslušných v roce 1930, 7 424 876¹⁰⁰ osob a přesáhl tak polovinu všech obyvatel. Výraznější a také významnější jsou čísla o počtu v povolání činných, tedy těch, kteří skutečně jako dělníci pracovali. U průmyslového dělnictva se jednalo v roce 1930 o 58,07 % ze všech obyvatel v některém povolání činných. Tomu odpovídala důležitost jejich sociálního postavení, požadavky apod. Naopak velkou diferencí představovala dislokace jednotlivých průmyslových center. V českých zemích pracovalo v roce 1930 90 % všech dělníků a na zbytek republiky připadalo jen 10 %.¹⁰¹ Proto byla společnost meziválečného Československa v českých zemích již zcela městského typu se silnou střední vrstvou, a naopak na Slovensku a zejména Podkarpatské Rusi žila většina obyvatel na vesnicích a pracovala v zemědělství.¹⁰²

⁹⁸ CABADA, Ladislav, *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890–1938*, Plzeň 2005, s. 20.

⁹⁹ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha 2002, s. 89.

¹⁰⁰ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918–1929)*, Praha 2000, s. 509.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 509–510.

¹⁰² RYCHLÍK, PENČEV, s. 424.

Obecně lze konstatovat, že došlo v prvních letech poválečné Evropy v politickém smýšlení k obratu „doleva“. Již v roce 1918 vznikla komunistická strana Rakouska, Maďarska a Německa. V některých zemích se radikálnější sociální organizace pokusily přímo o (sociální) revoluci jako například v lednu 1919 revoluční skupina Spartakovců v Německu, která však skončila neúspěchem.¹⁰³ Velký vliv na tyto události měly kromě poválečné bídy a válečného úpadku morálky také revoluční události z Ruska, odkud se s nabitými poznatky vracelo velké množství vojáků. Výjimku nepředstavovalo ani Československo, které zejména v prvních dvou letech kromě sociálních konfliktů muselo řešit jako mnohonárodnostní stát i konflikty národní, jež se často prolínaly s těmi sociálními. Navíc část východního Československa prodělala krátkodobou bolševickou zkušenost, když zde během maďarské okupace vyhlásili slovenští a maďarští bolševici Slovenskou republiku rad.¹⁰⁴

Ke zklidnění poválečných poměrů přispěla mimo jiné vstřícná sociální politika v prvních letech existence republiky. Novými sociálními prvky se stalo např. zkrácení pracovní doby na osmihodinovou, poskytnutí podpory v nezaměstnanosti, která se později upravila tzv. gentským systémem¹⁰⁵ nebo stát inovoval dosavadní úrazové a nemocenské pojištění. Zákon o starobním pojištění spojoval v jeden systém i důchody invalidní, vdovské a sirotčí a náležel mezi nejlepší na světě či se prosadily prvky tovární samosprávy.¹⁰⁶ Československý stát tak zavčasu zajistil potřebné zákony a platná nařízení ve všech oblastech sociálního zabezpečení svých občanů. Ke zklidnění poměrů následně přispěl též hospodářský vzestup a uznání republiky českými Němci a jejich aktivní vstup do politiky.¹⁰⁷ V neposlední řadě pomohla ke zklidnění sociálních i národních poměrů legislativa přijetím zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky ze dne 19. března v reakci na atentát Aloise Rašína.¹⁰⁸

Sociální problematika a s ní spojená radikalizace obyvatelstva nastala znovu v roce 1929 jako důsledek pádu akcií na newyorské burze, který znamenal začátek

¹⁰³ NECHVÁTAL, Martin, *15. 5. 1921. Založení KSČ. Ve službách kominterny*, Praha 2002, s. 13.

¹⁰⁴ RYCHLÍK, PENČEV, s. 412–414.

¹⁰⁵ Poté se podpora vztahovala jen na odborově organizované.

¹⁰⁶ O některých ustanoveních bude podrobněji pojednáno níže.

¹⁰⁷ RÁKOSNÍK, Jakub, TOMĚŠ, Igor, *Sociální stát v Československu právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, Praha 2012, s. 89–92.

¹⁰⁸ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1923/023-1923.pdf> [27. 4. 2020], s. 207.

celosvětové hospodářské krize. Samotné Československo jako výrazně exportní zemi zasáhla světová hospodářská krize v letech 1929–1934 velmi tvrdě. V době vrcholící krize mělo Československo přes 1 000 000 nezaměstnaných. To vyvolávalo nespočet ostrých sociálních konfliktů při živelných stávkách a demonstracích, čehož využívali zejména komunisté a německy nacionálně orientované strany. Hospodářské oživení nastalo teprve v roce 1934 v souvislosti s rozsáhlými investicemi na modernizaci armády a stavbou pohraničních opevnění, způsobené zvyšujícím se ohrožením ze strany nacistického Německa.¹⁰⁹

4.2 Působení odborových organizací na vnitropolitické scéně meziválečného Československa

Jak již bylo uvedeno, sílící dělnictvo si v průběhu několika desetiletí vybuodovalo jako první vlastní odborové organizace. Svojí jednotou a počtem se staly silným prostředkem nátlaku při konfliktu mezi dělnictvem a podnikateli, například během stávky nebo výluky. Velmi často se odbory pojily s politickými stranami a připínaly tak nepřímo k jejich činnosti. Radikální nadšení po první světové válce přivedlo do odborů i jedince, kteří se dříve nijak nesdružovali, a v roce 1937 sdružovaly odbory v ČSR téměř 2 500 000 pracujících, a lze předpokládat, že by počet členů i v dalších letech narůstal. S takovou silou musel stát samozřejmě počítat. Čím početnější a dokonalejší odborová organizace (především příslušný odborový svaz) byla, tím lepších výsledků mohla dosáhnout. Obecně však platila v Československu značná roztržitost odborů, která z části podvazovala jejich efektivnost. Na druhou stranu díky různé fragmentaci centrál a svazů, podchycovalo mnohé z těch zaměstnanců, kteří by do jednotných odborů vůbec nešli.¹¹⁰

Postavení stran, které disponovaly ukázněnými a silnými odbory, posílil v roce 1925 již zmíněný gentský systém. Systém připoutával na jedné straně odbory ke státní sociální politice a tu zase naopak k odborům, jež od ní přebíraly některé povinnosti. Větší

¹⁰⁹ RÁKOSNÍK, Jakub, *Odvrácená tvář meziválečné prosperity nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*, Praha 2008, s. 208–213.

¹¹⁰ KÁRNÍK, *Díl druhý*, s. 446.

důraz se kladl na uzavírání kolektivních smluv než na demonstrující manifestace. Právě tato hnutí měla od roku 1924/1925 jako hlavní náplň práce uplatňování nových sociálních zákonů z předchozích let. V podstatě tak měla všechna opatření sociálního zákonodárství uvádět „v život“.¹¹¹

Podstatnou část odborového hnutí v českých zemích představovaly od vzniku republiky v zásadě tři největší centrály, podchycující v roce 1919 zhruba 84 % všech odborově organizovaných členů. V dalších letech jejich dominantní postavení postupně klesalo a v polovině 20. let sdružovaly pouze 52 %. Jednalo se o Odborové sdružení československé (dále jen OSC), politicky propojené s Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou (ČSDSD), druhou největší ústřednu tvořila Česká obec dělnická (dále jen ČOD), spojená s Českou stranou národně socialistickou (dále jen ČSNS) a následně jediná silnější nečeská odborová centrála Deutscher Gewerkschaftsbund in der Tschechoslowakei (dále jen DGB), analogicky spjatá s Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei (dále jen DSAP),¹¹² která v roce 1926/1927 uzavřela dohodu o spolupráci s OSC, čímž se ke konci republiky stalo OSC suverénní odborovou ústřednou, když tato „spojená“ organizace sdružovala 748 712 zaměstnanců (dělníků a úředníků), což představovalo 31,4 % z celkového počtu odborově organizovaných zaměstnanců.¹¹³

I další strany zakládaly své odbory, které i přes své menší zastoupení nelze zcela opominout. Za zmínku stojí odborová ústředna nejvlivnější strany meziválečného Československa¹¹⁴ založená v roce 1925 jako Republikánské ústředí zaměstnanecké. Koncem roku 1938 centrála sdružovala ve 36 svazech téměř 199 000 členů.¹¹⁵ Své odbory měla i křesťanská Československá strana lidová. Její odbory tvořily jakousi federaci pod celostátní ústřednou s názvem Říšská československá všeodborová komise křesťansko-sociální, jejíž volnou součástí bylo několik dalších centrál.¹¹⁶ Existovaly také ústředny

¹¹¹ KÁRNÍK, *Díl první*, s. 519.

¹¹² ČAPKA, František, *Agrární odbory v českých zemích v letech první republiky*, in: *Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace* 15, 2010, s. 127.

¹¹³ <https://www.cmkos.cz/cs/obsah/310/odborove-sdruzeni-ceskoslovenske-ceskoslovenske/13180> [21. 4. 2020].

¹¹⁴ Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu.

¹¹⁵ ČAPKA, *Agrární odbory*, s. 127–130.

¹¹⁶ KOLEKTIV, Autorů, *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno 2008, s. 212.

bez politické příslušnosti, například Československý svaz úřednických zřízených organizací.¹¹⁷ O specifickém významu a vývoji komunistických odborů bude pojednáno níže.

4.2.1 Závodní výbory

Jedním ze způsobů, jak mohly odborové organizace zasahovat do provozu závodů a podobných podniků, bylo prostřednictvím jejich členů v závodních výborech (či radách), kteří měli možnost částečně jednat se zaměstnavatelem na procesu řízení podniku.¹¹⁸ Podmínky vzniku, vymezení působnosti a pravomocí výborů (rad) stanovil zákon č. 144/1920 Sb. z. a n., o závodních radách v hornictví ze dne z 25. února 1920¹¹⁹ a zákon č. 330/1921 Sb. z. a n., o závodních výborech pro ostatní odvětví hospodářské ze dne 12. srpna 1921.¹²⁰

Závodními výbory se zavedlo nové uspořádání poměrů mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Místo dřívějšího neomezeného rozhodování zaměstnavatele v závodě došlo v podstatě ke konstitučnímu systému, takže zaměstnavatel nemohl rozhodovat o mnohých otázkách týkajících se poměru pracovního sám, nýbrž si musel vyžádat souhlas nebo jiné součinnosti závodního zastoupení zaměstnanců.¹²¹ Odborovým útvarům na zřizování závodních výborů a jejich řádném fungování velmi záleželo. Právě závodní rady a výbory přinášely určitý stupeň demokratizace či socializace práce a rovnosti tříd, což můžeme považovat za hlavní a dlouhodobé cíle celého odborového hnutí. Co se týče právního poměru závodních výborů k odborovému hnutí, ponechával zákon oběma stranám značnou volnost, rozhodně však nebyly odborové centrály nijak nadřazeny nad podniky.¹²²

¹¹⁷ OBERSCHALL, Albin, *Odborové organizace zaměstnanecké. V rep. Československé. Statistická studie za léta 1913–1922 (Études statistiques sur les syndicats professionnels d'employés et d'ouvriers dans la République Tchécoslovaque en 1913–1922)*, Praha 1924, s. 6.

¹¹⁸ KOTEK, Josef, *Závodní výbory*, Praha 1937, s. 7.

¹¹⁹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/031-1920.pdf> [30. 4. 2020], s. 823.

¹²⁰ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/076-1921.pdf> [30. 4. 2020], s. 1317.

¹²¹ KOTEK, *Závodní*, s. 7–19.

¹²² HLAVÁČEK, Jaromír, *Závodní výbory. Příručka pro závodní výbory a odborové organizace*, Praha 1937, s. 22–22.

4.3 Založení komunistické strany

Po roce 1920 eskaloval diferenční proces uvnitř ČSDSD. Vedoucí funkce zastávali stále jedinci věrní evolučnímu programu, zatímco členská základna především mladších členů se radikalizovala. V samotné straně, tak vzniklo silné levicové křídlo pod vedením Bohumíra Šmerala, které se netajilo svým záměrem usilovat o socialistickou revoluci podle ruského vzoru.¹²³ Současně s tímto vývojem proběhl v Moskvě ve dnech 2–6. března 1919 ustavující sjezd (III.) Komunistické internacionály (dále jen KI), který instruoval „revoluční“ proletariát ke sjednocení komunistických a levě orientovaných stran. Na II. kongresu KI 1920 bylo formulováno 21 omezujících podmínek, nezbytných pro přijetí do této nadnárodní instituce. Přijaté strany musely především uznávat závaznost usnesení Kominterny. Takže, i když působily komunistické strany formálně nezávisle, ve skutečnosti tvořily pouze sekce podřízené správě exekutivy KI.¹²⁴

Definitivní rozkol ČSDSD nastal během XIII. sjezdu strany. Ten se dle rozhodnutí vedení měl odložit, ale přesto se sešel a v jeho průběhu došlo k neshodě levice, která se následně ustavila jako samostatná strana, jež vzápětí obsadila Lidový dům, pražské sídlo ČSDSD. Staré vedení prohlásilo sjezd za neplatný a využilo dispozičního práva předsedy strany Antonína Němce, který podal žalobu pro rušení držby Lidového domu a soud mu vyhověl. Po obsazení a vyklizení Lidového domu pořádkovými složkami, reagovalo levé křídlo ČSDSD výzvou ke generální stávce, jejímž konečným cílem mělo být celonárodního povstání a zahájení socialistické revoluce. Těmto pokusům však zabránil včasný a rázný zásah Černého vlády, která vznikající nepokoje brzy ukončila. Po této porážce se levice sociální demokracie rozhodla ustavit samostatnou stranu bolševického typu.¹²⁵

Ještě před založením české pobočky, tak učinili komunisté ze Slovenska a Podkarpatské Rusi a na konferenci v Liberci také Němci. Na sjezdu konaném 14.–15. května 1921 v Praze vznikla Komunistická strana Československa (dále jen KSČ), která však představovala jen stranu českou, a 12. června přibyla ještě strana polská.

¹²³ RYCHLÍK, PENČEV, s. 419.

¹²⁴ NECHVÁTAL, s. 14.

¹²⁵ RYCHLÍK, PENČEV, s. 419–421.

Národnostní sekce nekompromisně sloučilo rozhodnutí III. KI, která vyžadovala v každém státě jen jednu komunistickou stranu. Došlo k tomu na slučovacím sjezdu ve dnech 30. října – 1. listopadu 1921 s úředním názvem Komunistická strana Československa – sekce III. internacionály. Ačkoliv se od počátku jednalo o stranu masovou, její politická aktivita představovala eventuální nebezpečí pro stát, takže nikdy neměla koaliční potenciál a byla odsouzena k „věčné opozici“.¹²⁶

4.4 Vývoj KSČ v letech 1921–1938

Po jejím konstituování však nelze hovořit o její vnitřní jednotě. Hlavní sílu tvořili jedinci z levicové opozice uvnitř sociální demokracie, neměli však výlučnou roli. Sociálnědemokratické tradice ve straně po jistý čas přežívaly, zejména v době, kdy její formování zásadním způsobem ovlivňoval předseda strany Bohumír Šmeral. Při ustavujícím sjezdu dokonce prohlásil, že: „[...] *komunista není kvalitativně nic jiného než o konečných cílech marxistického socialismu nepochybující sociální demokrat.*“¹²⁷ Na to záhy reagovala silným tlakem Moskva, až byl nakonec Šmeral přeložen do Mongolska jako moskevský emisar.¹²⁸

Zásadní mezník ve vývoji KSČ nastal s novou strategií přijatou VI. kongresem KI v roce 1928 a potvrzenou následující rok X. plénem EKI. Oba sjezdy uložily svým sekcím rychlé a zásadní provedení bolševizace strany.¹²⁹ Nové zásady projednával V. sjezd KSČ v roce 1929, který již probíhal plně pod heslem „bolševizace“. K ní došlo i díky generační obměně vedení v čele s Klementem Gottwaldem. To se projevilo ještě agresivnější a populistickou politikou strany, známe jako „třída proti třídě“. Nová strategie ovšem znamenala také značnou selekci členstva strany. Do roku 1929 patřila KSČ mezi nejsilnější strany v republice, avšak po bolševizaci upadla do hluboké krize. Nesouhlas s novým směrem strany znamenal pro členskou základnu odchod desetitisíce členů včetně

¹²⁶ Tamtéž, s. 421–422.

¹²⁷ DEVÁTÁ, Martina, KOCIAN, Jiří, PERNES Jiří, *Českoslovenští komunisté a jejich strana*, in: Věda kolem nás. Prostory společné paměti 68, 1, 2017, s. 2–3.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ KÁRNÍK, Zdeněk, KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav, RÁKOSNÍK, Jakub, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu Svazek VI.*, Praha 2009, s. 20–23.

poslanců, senátorů i představitelů kulturních elit. Politickou krizi zachránila krize ekonomická z října 1929, kdy svojí demagogickou politikou oslovili statisíce nezaměstnaných při stávkách či demonstracích. Boj za práva dělníků (ačkoliv se snažili o pravý opak) během krize straně nepochybně prospěl.¹³⁰

Vrcholem této politiky byly prezidentské volby v květnu 1934, kdy komunističtí poslanci svým sloganem „*Ne Masaryk, ale Lenin!*“ natolik pobouřili státní aparát, že vydal zatykač na přední představitele strany Klementa Gottwalda, Václava Kopeckého, Josefa Krosnáře a Josefa Štětka. Gottwald a posléze také Kopecký unikli vazbě útekem do Moskvy. Po zformování nového stranického vedení zastávala nejvyšší funkci dvojice s Janem Švermou a Rudolfem Slánským. S nimi úzce spolupracoval Stanislav Budín (šéfredaktor Rudého práva) a také šéf pražského kraje Otto Synek. Změna na vedoucích postech měla velký význam pro další směřování strany. Zejména Šverma se vyznačoval realističtějším pohledem na politický život a celkovou situaci v zemi než jeho předchůdci.¹³¹

Zmírnění „útočné strategie“ záhy potvrdil VII. kongres Kominterny konaný ve dnech 25. 7 – 21. 8. 1935 v Moskvě, který přinesl nové taktické pokyny pro své sekce. Moskva reagovala především na vývoj v mnoha evropských zemích, kde se ukázalo, že sílícímu tlaku krajně pravicových elementů nelze vzdorovat bez užší spolupráce všech levicových politických subjektů. Také schválila účast komunistů při obraně demokratických režimů před fašistickou agresí a deklaroval větší volnost v rozhodování jednotlivých sekcí. Kongres tedy přinesl zásadní změnu taktiky, jeho cíle však zůstaly stejné (stádium mezi kapitalismem a proletářskou revolucí). Ke zlepšení pozice KSČ přispěla ještě spojenecká smlouva mezi Sovětským svazem a Československem z května 1935.¹³² Období druhé republiky znamenalo pro politické strany značnou redukci jejich působení i počtu a pro samotnou KSČ zastavení činnosti a v prosinci 1938 její úřední rozpuštění.¹³³

¹³⁰ DEVÁTÁ, KOCIAN, PERNES, s. 2–5.

¹³¹ KÁRNÍK, Zdeněk, KOPEČEK, Michal, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu Svazek V.*, Praha 2005, s. 80–81.

¹³² KÁRNÍK, KOPEČEK, s. 81–82.

¹³³ RYCHLÍK, PENČEV, s. 444.

4.4.1 Komunistické odborové hnutí

Rozhodující pro komunistické odborové organizace a jejich vývoj měly být závěry III. kongresu KI a ustavujícího sjezdu ROI. Oznamovaly pokyny k frakční práci v reformistických odborech a závěry odmítající tříštění odborových ústředen a svazů, tedy zakládání „čistě revolučních“ komunistických odborových organizací. Organizace odborových hnutí se měla přebudovat podle zásady „jedno průmyslové odvětví - jeden svaz, jeden závod - jedna odborová organizace“.¹³⁴ Avšak v rozporu s Moskvou i výkonného výboru KSČ se v říjnu 1922 ustavil Mezinárodní všeodborový svaz (dále jen MVS) jako samostatná revoluční odborová ústředna, která fungovala na principu přísně centralizované organizace, skládající se z určitého počtu průmyslových sekcí, řízených přímo ústřednou. To způsobovalo ústřední centrále od počátku značné komplikace a stalo se hlavní příčinou přetrvávající roztržitosti a stále se prohlubujících vnitřních rozporů organizace.¹³⁵

Změna nastala koncem 20. let v důsledku již naznačené „nové stávkové strategie a taktiky“, kterou měly odbory uplatnit v čisté podobě. Vedení MVS se však odmítlo podřídit gottwaldovskému V. sjezdu, kde byly nové cíle deklarovány. Následoval rozkol v MVS a jako protikandidát vznikla v květnu 1929 centrála Ústředí rudých odborových svazů v Československu, zkráceně Rudé odbory (dále jen RO), pod vedením Antonína Zápotockého, Jana Švermy, Evžena Frieda ad., která plně přijímala linii Moskvy. Přibližně polovina členstva, která zůstala v původní MVS, splynula po roce s centrálou OSČ. Pro komunisty to znamenalo těžkou ránu, která však neskončila úplnou porážkou, když získali polovinu členstva MVS. V roce 1932 došlo nakonec k rozpuštění i centrály RO a komunistické odbory pracovaly dál bez oficiální centrály jako Sdružené průmyslové svazy odborové.¹³⁶

Rudé odbory, stejně jako nové vedení strany, uplatnilo „novou strategii“ během hospodářské deprese z října 1929, kterou lze z pohledu jejich činnosti rozdělit do dvou etap. Během první probíhající v letech 1929–1930 došlo k poklesu stávkového hnutí, i

¹³⁴ DUBSKÝ, Vladimír, HONSOVÁ, Ludmila, KEBORTOVÁ, Miroslava, *Historický vývoj rudých odborů*, Praha 1989, s. 19.

¹³⁵ Tamtéž, s. 19–29.

¹³⁶ KÁRNÍK, *Díl druhý*, s. 96–97.

když nelze říct, že by zcela ustoupilo stranou. Hlavní pozornost se však upírala na hnutí nezaměstnaných, které o sobě dávalo vědět na veřejných regionálních schůzích, demonstracích a na akcích vyhlášených Kominternou. KSČ si byla dobře vědoma, že se jedná o nejnáchylnější složku obyvatel, kterou lze snadno radikalizovat. Celkově však první etapa znamenala pro KSČ spíše neúspěch a určitou stagnaci hnutí nezaměstnaných. Jednou z příčin byly spory uvnitř strany ohledně správného výkladu nové strategicko-taktické linie KI. Nejednotný postup vedení měl za následek omezenost svolaných akcí, které probíhaly pouze na lokální úrovni.¹³⁷

Druhá fáze začala na jaře 1931 s heslem: „*Za proletářské východisko z krize!, Za práci, půdu a svobodu!*“, která ovšem ve svém konečném řešení znamenala opět nastolení diktatury proletariátu. Zásadní rozdíl nastal v rozhodnutí KSČ přejít k širokému lidovému hnutí a politickým stávkám jakožto nejvyšší formě třídního boje pomocí jednotného postupu (spolupráce) všech dělníků a odborů¹³⁸, což ve výsledku znamenalo překonávání sektářského výkladu jednotné fronty a prostor pro rozšíření její základny. Vedle hnutí nezaměstnaných, tak mělo velký význam od jara 1931 rozvíjení masových stávkových bojů proti propouštění a proti snižování mezd, zejména v oblastech s velkou koncentrací dělnictva. Mnohé demonstrace a stávky končily zatýkáním demonstrantů a propouštěním organizátorů stávek z práce. Při některých akcích došlo při postupu policie a četnictva k nešťastným střetům, které končily krvavými zásahy s oběti na životech. (např. střelba do protestujících v Duchcově v únoru 1931). Vrchol činnosti komunistů představovala stávka v hornickém průmyslu, která začala 21. 3. 1932 v Mostě a během 10 dnů se rozšířila na celý severočeský hnědouhelný revír a na jejíž organizaci i jejím průběhu měli rozhodující podíl komunisté.¹³⁹

Volnější výklad politiky „třída proti třídě“ však v žádném případě neznamenal ústup od ní. Naopak Mostecká zkušenost zavedla podnět k zvýšené ostražitosti Moskvy proti podobným excesům odmítajícím sektářské uplatňování taktiky „třída proti třídě“. Po přijetí rezoluce O pravicově oportunistických chybách KSČ Kominternou v srpnu

¹³⁷ SEKANINA, Milan, *KDY NÁM BYLO NEJHŮŘE? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*, Praha 2004, s. 109–110.

¹³⁸ Pozornost věnovali také dalším sociálním třídám, především městské střední vrstvě, pracující inteligenci a mládeži.

¹³⁹ SEKANINA, s. 111–113.

1933 strana odvolala všechny rysy volnějšiho výkladu taktiky jednotné fronty a stala se opět věrným vykonavatelem stalinské politiky KI. Toto rozhodnutí však znamenalo opětovnou stagnaci a izolaci strany a nechtěné posílení henleinovského fašistického hnutí v pohraničních oblastech.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 111–115.

5 Právní rámec svobody slova a projevu v letech 1918–1938

Jak již bylo uvedeno výše, během nenadálého rozkladu Rakouska-Uherska a vzniku Československa vyhlásil Národní výbor zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., který recipoval téměř veškerý právní řád z dob monarchie.

Za necelý měsíc následoval zákon o prozatímní ústavě z listopadu 1918¹⁴¹ novelizovaný v květnu 1919.¹⁴² Poté došlo k vyhlášení již definitivní československé ústavy, kterou deklaroval tzv. Uvozující zákon pod č. 121/1920 Sb. z. a n., ze dne 29. února 1920, jež platila po celé období existence první republiky. Ústavu tvořila nejprve preambule a Uvozující zákon, který obsahoval 10 článků. Zvlášť významný obsah měl článek devátý, podle kterého dnem účinnosti ústavní listiny pozbývaly platnosti všechny dřívější ústavní zákony (tj. recipované rakouské a uherské) a dále ustanovení odporující ústavní listině a republikánské formě státu. Následoval text ústavní listiny. Jejích 134 paragrafů bylo rozděleno do šesti hlav.¹⁴³

Ústava z roku 1920 byla především statutem státní moci a v kontrastu také její limitací v podobě zakotvení občanských práv a svobod. Ústava vyžadovala, aby všechny orgány státu i jednotlivci dbali zákonů, a stanovila prostředky napravující neústavní a vůbec neprávní stav. Ústava, jakož i integrované zákony a budoucí ústavní zákony, stála nad ostatním právním řádem. V souvislosti s tím ústava obsahovala ustanovení o novém ústavním soudu, jenž měl za úkol rozhodovat o souladu běžných zákonů s uvedenými, jim nadřazenými vrcholnými předpisy, a být tak nejvyšším a specifickým strážcem ústavnosti o moci soudcovské.¹⁴⁴

Pro svobodu slova a projevu byla nejdůležitější hlava pátá, která obsahovala následující občanská práva a svobody: rovnost, svobodu osobní a majetkovou, svobodu domovní, svobodu tisku, právo shromažďovací a spolkové, právo petiční, tajemství listovní, svobodu učení a svědomí, svobodu projevu a mínění, a nakonec manželství a

¹⁴¹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1918/006-1918.pdf> [15. 6. 2020], s. 30.

¹⁴² <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/058-1919.pdf> [15. 6. 2020], s. 373.

¹⁴³ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [15. 6. 2020], s. 255–267.

¹⁴⁴ PAVLÍČEK, Václav, *Ústavní právo a státověda II. díl. Ústavní právo České republiky ČÁST I.*, Praha 2003, s. 48–52.

rodinu, kterým poskytoval zvláštní ochranu.¹⁴⁵ Rovnost obyvatel zajišťoval ještě před vydáním ústavy, zákon č. 61/1918, který rušil šlechtictví, řády a tituly.¹⁴⁶ Tímto nastala již definitivní rovnost lidí ve společnosti. Katalog občanských práv z prosincové ústavy 1867 sice rovnost občanů zajišťoval také, ovšem pouze rovnost lidí před zákonem.

Některá ustanovení o občanských právech měla ovšem jen kompetenční povahu, tzn. jejich bližší úpravu a jejich meze svěřovala ústava explicitně dalším zákonům, nikoli moci vládní a výkonné. Pro české země to znamenalo převzetí zákonů rakouských a pro Slovensko a Podkarpatskou Rus recepci zvykového uherského práva¹⁴⁷, vyjma těch (částí), které odporovaly ústavě z roku 1920.¹⁴⁸

5.1 Právo shromažďovací

Garanci práva na shromáždění zajišťoval § 113 (1) ústavy, který říká: „[...] *právo klidně a beze zbraně se shromažďovat a tvořiti spolky jsou zabezpečeny.*“¹⁴⁹ Konec odstavce odkazuje na zákony upravující výkon tohoto práva (viz níže).¹⁵⁰

Ačkoliv se jednalo o ústavně zaručené právo,¹⁵¹ šlo ho prostřednictvím zákona omezit na základě znění ústavy § 113 (3): „*Zákonem mohou se zavést omezení zvláště pro shromáždění na místech sloužících veřejné dopravě, pro zakládání spolků výdělečných a pro účast cizinců v politických spolcích. Tímto způsobem může se stanoviti, jakým omezením podléhají zásady předcházejících odstavců za války nebo tehdy, vypuknou-li uvnitř státu události ohrožující zvýšenou měrou republikánskou státní formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek.*“¹⁵²

¹⁴⁵ Součástí hlavy páté tvořily také povinnosti občana a to povinnost branná. <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [15. 6. 2020], s. 265–266.

¹⁴⁶ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1918/011-1918.pdf> [23. 6. 2020], s. 50.

¹⁴⁷ Na nově připojeném území Hlučínska existoval zpočátku ještě právní řád třetí, kde platily zákony a nařízení říšskoněmecké pro právo tiskové, spolkové a shromažďovací. Změna nastala v roce 1921, přijetím zákona č. 168/1921 Sb., z a n., o právu tiskovém, spolkovém a shromažďovacím na Hlučínsku, kterým se rozšířila působnost recipovaných rakouských zákonů i na tomto území. <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/040-1921.pdf> [28. 6. 2020], s. 824.

¹⁴⁸ PAVLÍČEK, s. 59–60.

¹⁴⁹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [25. 6. 2020], s. 265.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Stejně jako další občanská práva a svobody.

¹⁵² Tamtéž, s. 265.

Podrobnější předpisy obsahovala recipovaná nařízení shromažďovacího práva. Pro české země platil nadále zákon rakouský č. 135/1867 ř. z., o právu shromažďovacím ze dne 15. listopadu 1867, zatímco pro Slovensko a Podkarpatskou Rus nadále platilo nařízení uherského ministerstva vnitřní z 30. září. 1913 č. 7430 pres.¹⁵³ V průběhu let byla přijata řada ustanovení upravující právo shromažďovací. Pověštinou vláda reagovala na vnitřní i vnější vývoj ohrožující bezpečnost, demokratičnost a celistvost republiky.

Například zákon č. 309/1921 Sb. z. a n., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních ze dne 12. srpna 1921, známý též jako „zákon proti teroru“ reagovala na postup dělníků z řad radikální levice proti katolickým odborům, které je považovaly za agenturu zaměstnavatelů proti dělnictvu a jejich členy nutily ke vstupu do sociálnědemokratických či socialistických odborů. Samotný zákon tak zajišťoval větší ochranu pro shromážděné, sdružovací právo (osobní svobodu) a určoval výše trestů proti těmto narušitelům.¹⁵⁴ Zákon stanovil: *„Kdo s někým (jeho rodinou, příbuzným neb osobou pod jeho ochranou jsoucí) zle naloží nebo mu způsobí újmu na těle, svobodě, cti, majetku nebo výdělku, nebo mu takovou újmu pohrozí, nebo vědomě vyžítkuje bezprostředně mu hrozící tísně nebo využije svého postavení jako úředník, učitel, duchovní nebo zaměstnavatel, chtěje tím bezprávně na něm vynutiti, aby něco konal, opomenul, nebo snášel, dopouští se útisku, bez újmy trestnosti činu podle jiných ustanovení trestních.“*¹⁵⁵

Soudem mohl být pachatel potrestán za přestupek vězením od osmi dnů do tří měsíců. Byl-li trestný čin spáchán s použitím zbraně, trestal se jako přečin tuhým vězením od jednoho do šesti měsíců. Za újmu se ovšem nepovažovala stávka nebo výluka, pokud nebyla mířena proti jednotlivým zaměstnancům z národnostních, náboženských nebo politických motivů (viz níže).¹⁵⁶ Zákon také stanovil výši trestu pro ty, kteří úmyslně zmařili nebo rušili shromáždění zákonně svolané, zabránili nebo ztěžovali přístup osobám oprávněným k účasti, neoprávněným vniknutím, zatlačením osob přítomných, osob k řízení a zachování pořádku povolaných anebo neuposlechnutím jejich formálních

¹⁵³ LAŠTOVKA, Karel, *Československé správní právo. Část zvláštní. I. díl*, Praha 1936, s. 70.

¹⁵⁴ KOLEKTIV, *Český politický katolicismus 1848–2005*, s. 212.

¹⁵⁵ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/071-1921.pdf> [25. 6. 2020], s. 1254.

¹⁵⁶ Tamtéž.

nařízení, vztahujících se k průběhu shromáždění. Takovéto jednání trestal soud jako přestupek, vězením od jednoho týdne do tří měsíců. Za přitěžujících okolností, vedené zejména proti strůjci a účastníkům předem povoleného shromáždění, hrozil trest tuhého vězení v délce trvání až šest měsíců.¹⁵⁷

Pokud se někdo neoprávněně účastnil omezeného shromáždění určité skupiny, spolku nebo jen zvaných účastníků a přes vyzvání osob, které byly určeny k řízení shromáždění a zachovávání pořádku v něm shromáždění neopustil, dopustil se přestupku, za který hrozil finanční postih ve výši od 100 do 1000 Kč, v případě neodbytnosti vězením od 24 hodin do jednoho týdne. Zákon považoval za trestné jednání i pouhý pokus uvedených přestupků v §§ 1 až 4 tohoto zákona.¹⁵⁸

Uplatněn byl ale také § 113, který mohl právo shromažďovací vydaným zákonem či nařízením omezit. Stalo se tak zákonem č. 300/1920 Sb. z. a n., o mimořádných opatření ze dne 14. dubna 1920, který za určitých podmínek zmocňoval vládu se souhlasem prezidenta, přijmout taková opatření, která omezila nebo dočasně zrušila občanská práva a svobody zaručené ústavou. Přijetí zákona však neznamenovalo omezení ústavních zákonů ihned, nýbrž jen: „*Za války nebo tehdy, nastanou-li uvnitř státu události, ohrožující zvýšenou měrou celistvost státu, jeho republikánskou formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek, mohou být podle tohoto zákona učiněna mimořádná opatření, obmezující nebo rušící dočasně svobody zaručené ústavní listinou v §§ 107, 112, 113, 116 a zákonem o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního, a v souvislosti s nimi i jiná opatření.*“¹⁵⁹ Paragraf 9 pověřoval k výkonu práva Státní bezpečnostní úřad, který mohl: „[...] *zakázati konání schůzí na místech sloužících veřejné dopravě vůbec. Konání schůzí jiných může učiniti odvislým na úředním povolení; omezení toto netýká se schůzí voličů ode dne rozepsání do ukončení voleb.*“¹⁶⁰

Vláda aplikovala zákon v praxi na základě přijetí vládního nařízení č. 177/1938 Sb. z. a n., kterým na dobu tří měsíců pro území celého státu omezovala nebo dočasně

¹⁵⁷ U shromáždění, které se nesvolalo dle spolkového zákona, se za svolavatele nebo osoby jimi ustanovené považovali za osoby povolané k řízení shromáždění a k zachování pořádku v něm.
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/071-1921.pdf> [25. 6. 2020], s. 1254.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 1255.

¹⁵⁹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/056-1920.pdf> [25. 6. 2020], s. 690.

¹⁶⁰ Tamtéž.

rušila garantována ústavní práva a svobody občanů.¹⁶¹ K jeho prodloužení došlo vládním nařízením č. 317/1938 Sb. z. a n., ze dne 12. prosince 1938.¹⁶²

5.2 Právo spolkové (sdružovací)

Svémi souhrnnými znaky je spolkové právo provázáno s právem shromažďovacím, protože jsou obě tato práva považována za nedílnou součást svobody projevu. Stejně jako právo shromažďovací i právo spolkové bylo obsaženo v ústavě z roku 1920, a to v § 113 (1) výše citovaného. V druhém odstavci § 113 jsou zmíněny skutkové podstaty pro možné rozpuštění spolku za předpokladu, kdy byl jeho činností porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád. Možná omezení spolkového práva obsahoval § 113 (3) výše citovaný. Neméně důležitou část obsahoval § 114, který spolkovému životu zaručoval ochranu a možnost vést spolky k podpoře pracovních míst a hospodářských poměrů¹⁶³ a naopak: „*Všelike činy jednotlivců nebo sdružení, jež se jeví úmyslným rušením tohoto práva, jsou zakázány.*”¹⁶⁴

Stejně jako v případě shromažďovacího zákona došlo k recepci i zákona spolkového č. 134/1867 ř. z., tzv. všeobecný spolkový zákon pro české země a uherská ministerská nařízení z let 1873, 1874, 1875 a 1898 pro územní celky Slovenska a Podkarpatské Rusi. V českých zemích zůstal v platnosti ještě zákon č. 253/1852 ř. z., pro spolky založené za účelem zisku, pokud zvláštní předpisy nestanovily jinak.¹⁶⁵

Podobně jako u shromažďovacího práva byla vyhlášena řada zákonů a nařízení dotýkajících se spolkového práva. Výnosem ministerstva vnitra č. 53.697/6 ze dne 5. prosince 1919 došlo k degradaci § 30 zákona č. 134/1867, který zakazoval ženám členství v politických spolcích. Tím došlo k objektivnímu rovnocennému rozšíření spolkového práva, ještě před samotnou ústavou.¹⁶⁶ Dalším byl zákon č. 267/1920 Sb. z. a n., o

¹⁶¹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1938/060-1938.pdf> [25. 6. 2020], s. 849.

¹⁶² <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1938/106-1938.pdf> [25. 6. 2020], s. 1187.

¹⁶³ Viz koaliční zákon níže.

¹⁶⁴ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [24. 6. 2020], s. 265.

¹⁶⁵ LAŠTOVKA, s. 65–68.

¹⁶⁶ DUSIL, Václav, KLIMENT, Josef, *Spolky, shromáždění a politické strany. Podle práva československého. Zákon spolkový a shromažďovací, předpisy o některých zvláštních spolcích, předpisy upravující činnost spolků (divadla, biografy a. j.), ustanovení dávková, zákon na ochranu republiky a. j.*

odstranění nevhodných názvů, který zakazoval pojmenovávat spolky označující dobu před vznikem republiky či názvy, které by ohrožovaly směr zahraniční politiky.¹⁶⁷

Ve vztahu ke spolkovému zákonu nelze nezmínit již jmenovaný zákon proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních. V něm kromě mnoha dalších skutkových podstat považoval za trestné, působení rušitelů zákonně svolaných shromáždění, tj. i spolkových akcí a stanovoval výši jejich trestu nebo sankcí. Pro odborové organizace tvořící nedílnou součást spolkového života měl zásadní význam § 1 (2), dle kterého nebylo možné stávkou či výlukou považovat za stav způsobující jakoukoliv újmu (viz výše).¹⁶⁸

Další direktiva spolkového práva nastala výše citovaným zákonem č. 300/1920 Sb. z. a n., o mimořádných opatřeních, který mohl omezit nebo dočasně zrušit občanská práva a svobody zaručené ústavou, tj. i právo spolkové. Případná omezení specifikoval § 8: „*Spolky a odbočky spolků – mimo spolky výdělečné – mohou býti podrobeny zvláštnímu doзору úřednímu nebo zvláštním podmínkám; činnost jejich může býti zastavena a zřizování nových spolků a odboček učiněno závislým na povolení příslušného úřadu.*“¹⁶⁹ Výkon práva vykonával opět Státní bezpečnostní úřad.¹⁷⁰ Novela zákona o mimořádných opatřeních, vyhlášena pod č. 125/1933, znamenala především změnu zmíněného § 8, podle kterého již mohl úřad zakročit i proti spolkům výdělečným, obchodním společnostem, výdělečným, hospodářským společnostem a jiným podobným útvarům, pokud vedle hospodářských cílů měli též cíle politické.¹⁷¹

Doplnění zákona o mimořádných opatřeních přinesl zákon č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu ze dne 13. května 1936.¹⁷² Vedle mimořádných opatření, uvedených v zákoně č. 300/120 a novele 1933 bylo možné výdělečné spolky, obchodní společnosti apod., podrobit – vyžadoval-li to okolnosti pro obranu státu – zvláštnímu úřednímu

Spolkové a shromažďovací právo na Slovensku a v Podkarp. Rusi. Politické strany ve všech oborech právních. Revidované autentické texty, judikatura nejvyšších soudů, literatura, soustavný výklad a vzorce spolkových stanov, Praha 1936, s. 102.

¹⁶⁷ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/051-1920.pdf> [25. 6. 2020], s. 597.

¹⁶⁸ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/071-1921.pdf> [25. 6. 2020], s. 1254.

¹⁶⁹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/056-1920.pdf> [27. 6. 2020], s. 690.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1933/044-1933.pdf> [27. 6. 2020], s. 708.

¹⁷² <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1936/035-1936.pdf> [27. 6. 2020], s. 479.

dozoru nebo zvláštním podmínkám a podle poměrů i vnucené správě. Pokud by i nadále hrozilo ohrožení veřejných zájmů, mohly být útvary rozpuštěny (zrušeny). Stanovil také postup pro zřízení nových výdělečných spolků nebo zřizování jejich poboček.¹⁷³

Na základě zákona č. 201/1933 Sb. z. a n., o zastavování činnosti a o rozpuštění politických stran ze dne 25. října 1933, mohl úřad uplatnit různé represe vůči sdružením a jiným podobným útvarům (vyjma výdělečných), která vystupovala navenek jako složka strany, jejíž činnost byla zastavena, nebo která sloužila účelům strany před zastavením její činnosti nebo sloužila účelům strany, jejíž činnost úřady zastavily či měla za členy význačné činitele zakázaných stran. Co se týče výdělečných a hospodářských útvarů mohl jej úřad též podrobit zvláštním podmínkám, dozoru nebo zavést novou samosprávu dosazením zvláštního orgánu, jenž nastoupil na místo dosavadních správních orgánů.¹⁷⁴

5.3 Právo na stávku (koaliční právo)

Vzhledem k tomu, že ani v době první republiky nebylo pochyb o tom, že právo na stávku je právem kolektivním, které může být vykonáno jen skupinou osob poté, co tato určitým způsobem organizovaná skupina stávku vyhlásila, musí být východiskem úvah o tehdejší přístup k právu na stávku právo sdružovat se za účelem ochrany hospodářských zájmů neboli právo koaliční.¹⁷⁵ Důležitý historický moment z hlediska koaliční svobody představovalo přijetí zákona č. 43/1870 ř. z., který zneplatnil §§ 479, 480 a 481 obecného zákona trestního, na jejichž základě se stávka považovala za trestný čin.¹⁷⁶ (Dále bude pro tento zákon užíváno vžitého pojmu „koaliční zákon“). Zatímco koaliční zákon právo sdružovat se k obhajobě hospodářských a sociálních práv pouze tolerovalo, po přijetí Ústavní listiny zůstalo nesporné, že koaliční právo patřilo mezi základní občanská práva.¹⁷⁷

¹⁷³ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1936/035-1936.pdf> [27. 6. 2020], s. 520–521.

¹⁷⁴ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1933/069-1933.pdf> [1. 7. 2020], s. 291–292.

¹⁷⁵ KOLEKTIV, Autorů, *Právo na stávku*, in: KOTÁSEK, Josef (ed.), *Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Řada teoretická, Svazek 435*, Brno 2002, 34.

¹⁷⁶ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18700004&seite=00000072> [27. 6. 2020], s. 72.

¹⁷⁷ KOLEKTIV, Autorů, *Slovník veřejného práva československého. Svazek II. I až O*, Brno 1932, s. 200.

Sdružovat se pro pracovní obhajobu zaručovala v Československu ústava v § 114 (1) v němž: „Právo spolčovací k ochraně a podpoře pracovních (zaměstnaneckých) a hospodářských poměrů se zaručuje.“¹⁷⁸ Také rušil § 3 koaličního zákona, jenž umožňoval trestat uzavírání a prosazování smluv uzavíraných zaměstnanci v souvislosti s jejich hospodářským bojem. Ochranu sdružujících proti rušitelům garantoval již citovaný § 114 (2), který zakazoval veškeré činnosti jednotlivce nebo sdružení rušící toto právo.¹⁷⁹

5.3.1 Stávka

Ačkoliv koaliční právo zaručovala ústava, její nejzazší a během existence republiky značně využívaná část ve formě stávky byla po celou dobu meziválečného Československa relativně nejasná. Především se jednalo o to, zda koaliční právo implicitně zahrnovalo i právo na stávku. Žádný zákon totiž stávku nijak komplexně neupravoval, nezakazoval ji a netrestal účast na ní, ale výslovně ji ani nepovoloval. Přesto lze říct, že se z obecného pohledu v letech 1918–1938 jednalo o uznaný a respektovaný prostředek sloužící k úpravě kolektivních pracovněprávních vztahů.¹⁸⁰

Nejkontroverznější otázkou byl spor ohledně ochrany stávkujících před vypovězením pracovní smlouvy, ve kterém šlo v podstatě o střet materiálního a formálního chápání spolčovacího práva.¹⁸¹ Určité názory v koaličním zákoně garanci zaměstnanců viděli, ovšem převládal názor, podle něhož ustanovení § 114 ústavy zaručoval pouze právo koaliční, aniž by se vyjadřoval k možnosti užití bojových prostředků (stávky), které tak nebyly zakázány, ovšem ani povoleny. Argument podporující tento pohled upozorňoval na skutečnost, že koalice jejíž vznik pokrývá ústavně garantovaná spolčovací svoboda, případnou stávku sice organizuje, ovšem její skutečné provedení je vždy činem samotných stávkujících zaměstnanců a nikoli koalice.¹⁸²

¹⁷⁸ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [27. 6. 2020], s. 265.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 265.

¹⁸⁰ KOLEKTIV, *Právo*, s. 33.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 37.

¹⁸² KOLEKTIV, *Slovník*, 201–202.

Pokud jde o možnost trestního postihu za účast na stávce, platil již zmiňovaný § 114 ústavní listiny, který povoloval sdružení k obhajobě hospodářských a sociálních práv a dále přijetí zákona proti útisku který § 7 (2) zrušil platnost § 3 koaličního zákona.¹⁸³ Ačkoliv samotná účast na stávce být trestána nemohla, neznamovala neomezenou beztrestnost stávkujících. Uplatnění práva na stávku se muselo pohybovat v mezích zákonů, a to jak veřejnoprávních především trestních, tak soukromoprávních. Za trestné se považovaly stávky konané z důvodů náboženských, národnostních nebo politických. Trestné mohly být také násilné činy spáchané stávkujícími, v případě kdy stávka směřovala k vyvolání nebezpečí ve větším rozsahu nebo vyhrožování stávkou v souvislosti s pokusem přimět neorganizované dělníky ke vstupu do odborové organizace, stejně jako vyhrožování vyhlášením stávky zaměstnavateli (újmou na majetku).¹⁸⁴

V soukromoprávním vztahu ke konání stávky lze k uvedeným zákonům obecně poznamenat, že z nich nebylo možné dovodit žádnou ochranu stávkujících zaměstnanců před propuštěním. Určitou míru ochrany zajišťoval zaměstnancům již uvedený zákon č. 330/1921 Sb. z. a n., o závodních výborech, který mohl propouštění zaměstnanců projednat a bylo-li zřejmě neodůvodněné, mohl věc předat se svým posudkem rozhodčí komisi.¹⁸⁵ Obecně však platilo, že rozhodnutí zaměstnance vstoupit do stávky znamenalo neoprávněné zastavení výkonu práce a podstatné porušení pracovní smlouvy, za které mohl zaměstnavatel pracujícího ihned propustit, a to bez ohledu na to, že chtěl po ukončení stávky ve výkonu práce dále pokračovat.¹⁸⁶ Navíc ztráta zaměstnání z důvodu stávky znamenala také bezprostřední zánik na podporu v nezaměstnanosti.¹⁸⁷ V důsledku stávky ovšem nekončil pracovní poměr automaticky. Záleželo vždy na zaměstnavateli, zda na vyhlášení stávky propuštěním zaměstnanců reagoval či nikoli, a jestliže této možnosti nevyužil během stávky, nemohl tak učinit po jejím ukončení, kdy již zaměstnanci pracovali na základě nově ujednaných pracovních podmínek.¹⁸⁸

¹⁸³ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/071-1921.pdf> [17. 7. 2020], s. 1254–1255.

¹⁸⁴ KOLEKTIV, *Právo*, s. 39–40.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 43.

¹⁸⁶ KOTEK, Josef, *Příručka pracovního práva soustavný výklad zákonů o právu pracovním*, Praha 1932, s. 112.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 430.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 412.

Jak bylo uvedeno výše, z ústavní listiny nebylo možné dovodit garanci práva na stávkou a bylo proto možné stávkou prostřednictvím obyčejných zákonů zakázat. Stalo se tak např. zákonem č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky. Podle ustanovení § 15 bylo přečinem vybízení k hromadnému neplnění veřejnoprávních povinností. Vstupem do stávkou by pak tyto povinnosti zaměstnanci nevykonávali.¹⁸⁹ Dalším zákonem, který mohl přeměnit stávkou v trestný čin, byl zákon č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu, kde podle § 60 (1) mohla být po dobu branné pohotovosti státu uložena pracovní povinnost osobám zaměstnaným v těch oborech práce, ve kterých nesmělo dojít k omezení provozu pro nezbytnost k obraně a chodu země. Nesplnění této povinnosti, například i z důvodu stávkou, se považovalo za trestné.¹⁹⁰

5.4 Doplnující ustanovení svobody slova a projevu

V souvislosti z výše popsanými zákony v rámci svobody slova a projevu je nelze nedoplnit § 117 ústavy, který nezapomíná na tiskové právo, svobodu učení, svědomí a projevu mínění, která jsou nerozdělitelnou součástí výše zmíněných zákonů v rámci svoboda slova a projevu. Přičemž § 117 (1) říká: „*Každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem a pod.*“¹⁹¹ Totéž platilo o právnických osobách v mezích jejich působnosti a podle (3) výkon tohoto práva nesměl nikomu způsobit újmu v jeho pracovním nebo zaměstnaneckém poměru.¹⁹² Paragraf 117 (3) považoval významný český právní teoretik František Weyr za zásadu, která se těžko uskutečňuje, protože soukromý zaměstnavatel mohl vůči svému zaměstnanci uplatňovat různé sankce, pokud učinil zaměstnanec projev, který je například v rozporu se zájmy zaměstnavatele.¹⁹³ Současně se k těmto svobodám vztahovaly opět recipované předpisy rakouské a uherské, jakož i nově vydané.

¹⁸⁹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1923/023-1923.pdf> [27. 6. 2020], s. 210–211.

¹⁹⁰ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1936/035-1936.pdf> [27. 6. 2020], s. 498.

¹⁹¹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [27. 6. 2020], s. 266.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ WEYR, František, *Československé právo ústavní*, Praha 1937, s. 271.

Celkově lze o právech a svobodách jednotlivců zakotvených v ústavě z roku 1920 tvrdit, že byla ze strany státu respektována, a to tváří v tvář levicovému či pravicovému extremismu a nacionální zášti. Na svoji dobu byla ústava velmi zdařilým dílem ve smyslu demokratickém a právním a přísluší jí význačné místo v meziválečné historii Evropy i proto, že jí odpovídaly faktické pořádky. Ústava, včetně svých dalších součástí, vydržela v platnosti beze změny až do roku 1938, kdy došlo k násilnému rozbití Československa. Na druhé straně nelze nevidět řadu bílých míst v jejím právním či faktickému nenaplnění jako neprovedení autonomie Podkarpatské Rusi nebo její „porušení“ přijetím zákona o mimořádné moci nařizovací v roce 1933, který přenesl v důležitých oborech zákonodárskou pravomoc z parlamentu na vládu a tím ohrozil samy demokratické základy státu. Nicméně se vše dělo vždy v rámci ochrany svobody a demokracie proti ohrožujícím faktorům.¹⁹⁴

Sumárně lze říct, že ústava byla v praxi veřejného života respektována, což rovněž přispívalo k posilování její autority. V dobách nesvobody vznikl dokonce jakýsi mýtus o ústavě, se snahou její články téměř glorifikovat, a který přetrvává dodnes. Toto tvrzení však lze bez nadsázky přijmout, protože se jednalo v meziválečné době o unikátní ustanovení, které se řadilo mezi nejlepší ne-li nejlepší na světě.¹⁹⁵ Co se týče dalšího „běžného“ právního řádu a s ním spojený rozporný dualismus, nedošlo během existence republiky k potřebné unifikaci práv pro celé území státu. Ačkoliv se v průběhu let utvářela a upravovala řada návrhů, zejména ve 30. letech, kdy se příprava na jednolitě zákonodárství zintenzivnila. Na konci 30. let čekal finální dokument na projednání a schválení v parlamentu. K tomu však nakonec neodešlo v důsledku brzkého násilného rozbití Československa.

¹⁹⁴ PAVLÍČEK, s. 60–63.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 62.

6 Úkoly a postup státních složek a bezpečnostního aparátu při porušení veřejného pořádku

Četnictvo jako orgán politické státní správy spadalo ve věcech výkonu bezpečnostní služby pod státní politické úřady a v ostatních oblastech četnickým důstojníkům. V obou případech podléhalo četnictvo v nejvyšší instanci ministerstvu vnitra. Organizace četnictva se musela shodovat s organizací ostatních úřadů, tak aby v sídlech politických a soudních úřadů byla přiměřeně zastoupena také četnická velitelství. Představeným úřadem četnictva byl politický úřad první stolice, v jehož obvodu vykonávalo službu. Pokud četnictvo zasahovalo ve městech s vlastním statutem či municipálním právem, učinil k tomu potřebná opatření příslušný politický úřad druhé stolice. Byl-li veřejný pořádek povážlivou měrou ohrožen, mohly politické úřady po předchozím vyrozumění příslušných četnických představených, soustředit četnictvo svého obvodu na ohrožené místo a upravit četnickou službu v mezích ustanovení zákona, tak jak to vyžadovaly místní poměry. Při výkonu svých služebních povinností mohlo četnictvo žádat o součinnost každého orgánu služby veřejné, zvláště úřadů civilních, jiných sborů strážných a jejich členů, obecních starostů a velitelstev i vojenských úřadů.¹⁹⁶

Pokud a v jaké míře orgány veřejné služby musely za vlastní odpovědnosti vyhovět těmto vyzváním, určoval zvláštní zákon, služební řády a instrukce, kterými se upravovaly jejich služební povinnosti (organizace četnictva viz výše).¹⁹⁷ V záležitostech místní policie mělo být nápomocno obcím a na záležitosti místní policie pouze dohlížet. Výkon místní policie náležel do samostatné působnosti obce. Četník zakročoval ve věcech jim příslušejících až ve chvíli, kdy bylo jasné, že nebudou schopny dostát svým povinnostem, resp. když jejich zakročení neměla úspěch. Při shluknutí lidu, kdy bylo třeba tento sběh utlumit a přimět lid k rozchodu, mohl četník mj. požádat obecního starostu o posilu.¹⁹⁸ V případě, kdy tyto prostředky nestačily k udržení pořádku a bezpečnosti, mohlo být povoláno vojsko.¹⁹⁹

¹⁹⁶ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/056-1920.pdf> [20. 7. 2020], s. 687–688.

¹⁹⁷ ERHART, Josef, *Rukověť četnictva*, Praha 1937, s. 268.

¹⁹⁸ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny II.*, s. 89–90.

¹⁹⁹ MACEK, UHLÍŘ, *Dějiny II.*, s. 20.

Povinností četnictva bylo obdržené příkazy bezpodmínečně a bez průtahů vykonat a do jejich posuzování se nepouštět. Neuposlechnout mohli jen tehdy, pokud se příkaz zjevně přičil povinností, jež četnictvo slíbilo přísahou, kdyby se jednalo o rozkaz proti zájmu státu nebo pokud by se vykonáním příkazu četník dopustil trestného jednání. Pokud došlo k takovým situacím, musel četník ihned informovat o věci své představené. Zodpovědnost za obsah příkazu měl vždy úřad, který ho vydal. Četnictvo odpovídalo pouze za přesné provedení služby podle platných zákonů a nařízení. Četnictvo mělo také právo vyžádat si písemný rozkaz i tehdy, když to zákonem předepsáno nebylo.²⁰⁰

6.1 Preventivní konání četnictva

Služební instrukce zavdávala také pokyny, které měly k samotným nepokojům zabránit, případně minimalizovat riziko většího konfliktu. Četnické stanice měly za povinnost přesně informovat nadřízené orgány o politické a hospodářské situaci v okrese, o nezaměstnanosti, v jakých poměrech obyvatelstvo žije atd. Rovněž je informovalo o konání schůzí, kde se uvádělo jméno předsedy, jméno řečníka, účast na schůzi, její průběh a pokud možno i obsah řeči. Služební instrukce zde přímo uváděla: „*Zvláštní pozornost musí četnictvo věnovati všem událostem týkajícím se dělníků, které ohrožují veřejný klid a pořádek, dále též všelikým schůzkám dělníků v továrnách, ve větších závodech živnostenských a na staveništích veřejných a soukromých, které směřují k úmluvám a nabývají nebezpečné povahy, má pátrati po příčinách nespokojenosti nebo vzniklých nepořádků a má o tom, rovněž jako o chystaném větším zastavení práce a propuštění dělníků, učiniti služebnímu úřadu ihned oznámení*“.²⁰¹

V případě, kdy jednal četník s dělníkem, měl vystupovat vždy způsobem vzbuzující úctu a důvěru, tak aby dělník poznal nutnost a vážnou vůli státní správy k udržení pořádku a bezpečnosti. Tedy tak aby se sám stal dělníku samému záštitou proti svádění a zastrasování agitátory. Bylo doporučeno vyvarovat se veškeré kritiky a zbytečných řečí, které by sváděly strany k odmluvě a vystavovaly četníka výtce, že

²⁰⁰ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/056-1920.pdf> [20. 7. 2020], s. 688.

²⁰¹ ERHART, s. 268.

konflikt svou řečí sám vyprovokoval. Četnictvo věnovalo pozornost také výrazům, které měl četník volit při zakročení. Např. platil zákaz užívat slova „zavřítí“ místo „zatknouti“ a další vulgární výrazy. Na poznámky, které zřejmě nesměřovaly proti četníkovi, a nebylo možné je dokázat, se mělo reagovat teprve tehdy, nebylo-li pochybnosti, že se osoba jimi chce četníka dotknout.²⁰²

Výnos z roku 1924 podával přesnější instrukce pro chování četníka ve vyhrocené situaci: „*Ať již ten, proti němuž četník zakročuje, chová se jakýmkoliv způsobem vůči četníkovi, četník necht' nikdy se nedá strhnouti ztýrati ho, neboť má po ruce dostatek donucovacích prostředků, aby vzpurníka zkrotil. Rovněž necht' nepoužívá týrání, aby vynutil na podezřelém přiznání, protože takové přiznání nemá pro soud významu a četník vydává v sázku svou existenci.*“²⁰³

6.2 Zakročení četnictva (úřadu) při porušení veřejného pořádku

Četník měl právo služebně zakročit jen tehdy, pokud byl dle předpisu vystrojen a vyzbrojen. Takový četník dával najevo osobě, proti které zakročoval, že má co dočinění s bezpečnostním orgánem. Pokud četník ve službě proti někomu zakročoval, měl povinnost užít slov „Jménem zákona“, v jazyce v místě obvyklém. Poté musel každý oslovený, i vojenské osoby jeho vyzvání uposlechnout. Neuposlechnutím výzvy četníka se dotýčný vydával nebezpečí, že proti němu budou užity donucovací prostředky. Vyzývaný byl povinen uposlechnout, i když se domníval, že četník nepostupuje podle platných předpisů. Při provádění zákroků využívali četníci tyto prostředky:

a) napomenutí, b) udání, c) předvedení, d) zatčení, e) přiložení svěracích řetízků, f) užití zbraně.²⁰⁴

Úkoly četnictva při výkonu služby vymezovala Služební instrukce pro četnictvo, podle které mělo zejména dbát na to: „[...] *aby podle platných zákonných předpisů a podle nařízení příslušných úřadů státních udržovalo v celém území Československé*

²⁰² ERHART, s. 80–81.

²⁰³ Tamtéž, s. 81, 334..

²⁰⁴ Tamtéž, s. 250.

*republiky veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost.*²⁰⁵ Dozvěděla-li se četnická stanice o takovém porušení pořádku, byla povinna zajistit jeho obnovení. Hlavní úloha připadla veliteli stanice, který v těchto situacích:

- a) uvědomil co nejrychleji okresní úřad
- b) zvážil, zda bude četnictvo samo schopno zamezit porušení klidu a obnovit pořádek a případně žádal o posilu
- c) přesvědčil se o dobrém stavu zbraní, vydal záložní náboje a pod jeho velením se přidělení četníci dostavili v semknutém tvaru na místo události
- d) postavil četnický oddíl před zástup v přiměřené vzdálenosti tak, aby četníci měli kryta záda
- e) vyzval zástup slovy „Jménem zákona“, aby se rozešel a upozornil na následky neuposlechnutí i na možné použití zbraně
- f) určoval nejsilnější a nejobratnější četníky k tomu, aby při vhodné příležitosti zatkli hlavní původce a křiklouny.²⁰⁶

Snahou velitele stanice bylo nedat se událostmi překvapit a zavčasu být informován o zamýšlených demonstracích a dle potřeby povolal další četníky z okolních stanic k zesílení té, které velel, aby již předem zabránil potřebě použít během výkonu zbraní. Soustředění většího počtu četníků²⁰⁷ mělo také psychologickou funkci. Předpokládalo se, že čím větší počet zakročujících četníků bude, tím více bude vzbuzovat respekt davu, čímž zvýší pravděpodobnost, že postačí v nejhorším případě útok bodákem, aniž by muselo dojít k užití zbraně střelné, která: „[...] *má vždy zhoubný účinek*“²⁰⁸.

V těchto případech hlásily stanice všechny mimořádné události služebním postupem nebo přímo ZČV a to zejména pokud šlo:

- a) o zločiny, kterými byla ve velké míře ohrožena bezpečnost státu, zločiny proti veřejné moci a jejím orgánům a jiné těžké zločiny, které budily všeobecný rozruch

²⁰⁵ ERHART 140–148.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 49–51, 280–297.

²⁰⁷ tzv. soustředěné oddíly.

²⁰⁸ Tamtéž s. 316.

b) nepokoje všeho druhu (při nichž bylo k udržení veřejné bezpečnosti, klidu a pořádku nutno soustředit větší počet bezpečnostních orgánů), rozšiřování znepokojujících zpráv a pobuřování lidu

c) živelné pohromy.²⁰⁹

6.3 Právo použití zbraně soustředěným oddílem

Četník, který vykonával službu, měl zákonem stanovená práva civilní i vojenské stráže. Zbraň směl ovšem použít jen v krajním případě, které určoval zákon o četnictvu č. 299/1920 Sb. z. a n. Jednalo se o případ nutné obrany k odvrácení násilného útoku na četníka nebo jiné osoby, v případě, kdy četník nemohl jiným způsobem překonat odpor směřující k zmaření jeho služebního výkonu a v případě, aby zamezil útěku nebezpečného pachatele, jehož nešlo zadržet jiným způsobem.²¹⁰

Zmíněný předpis novelizoval zákon č. 28/1928 Sb. z. a n. Ustanovení rozšiřoval zákon o četnictvu v § 13 a to v případě nutné obrany: „[...]jenž na něj byl učiněn aneb který mu bezprostředně hrozí“²¹¹. Nově byl zařazen bod 2., následujícího znění: „2. jestliže nebezpečný zločinec, proti kterému četník zakročuje, na vyzvání četníkovy se nevzdá nebo se zdráhá opustit svůj úkryt;“²¹² Původní body 2. a 3. ve znění zákona č. 299 zůstaly nezměněny, pouze byly přečíslovány. Kromě toho přinášel změny v oblasti společného postupu: „Zakročuje-li četnictvo semknuté pod jednotným vedením a velením při shluknutích a sroceních lidu, platí o použití zbraní předpisy platné v tomto směru pro vojsko.“²¹³

Dozvěděl-li se velitel stanice včas o zamýšlených nepokojích a informoval-li o tom, jak bylo předepsáno představený služební úřad, zařídil okresní úřad soustředění přiměřeného počtu četnictva a vyslal politického úředníka, pod jehož velení četnictvo konalo službu, a kterému muselo četnictvo pomáhat při provádění jeho nařízení. Velením

²⁰⁹ ERHART, s. 42.

²¹⁰ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/056-1920.pdf> [20. 7. 2020], s. 688.

²¹¹ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1928/010-1928.pdf> [29. 7. 2020], s. 159.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž.

soustředěného oddílu tvořeného četníky z několika okresů byla-li příčina toho důležitá, pověřilo ZČV některého z důstojníků. Zakročení se zbraní rozlišovalo, byl-li představitel okresního úřadu přítomen a nebyla-li mu úřední činnost znemožněna, nebo pokud úředník nebyl přítomen nebo mu byla činnost znemožněna.²¹⁴ V prvním případě (za účasti úředníka) mohly ozbrojené vojenské asistence použít zbraní:

1. jen na výslovnou žádost představitele okresního úřadu anebo
2. samovolně, aniž by se vázaly na jeho svolení nebo výzvu. V tomto případě směly ozbrojené vojenské asistence na rozkaz svého velitele použít svých zbraní jenom:
 - a) střílelo se na ně,
 - b) byly napadeny skutečným vztažením ruky jedné nebo více osob,
 - c) dotírali-li na ně sročení v nepřátelském úmyslu se zbraněmi v rukou nebo vůbec ozbrojeni předměty, sloužícími k zesílení napadení,
 - d) dotírali-li na ně sročení třeba i bez viditelného ozbrojení tak, že hrozilo svým přiblížením zbavení volnosti jednání asistenční jednotky nebo omezení ať už jakýmkoli způsobem nebo v jakékoli míře osobní svobody jejích členů.²¹⁵

Z vyjmenovaných případů je patrné, že byl-li představitel okresního úřadu přítomen a mohl úřední činnost vykonávat, nesměl ozbrojený asistenční oddíl bez jeho žádosti nebo svolení užít samovolně zbraně jen za účelem odvrácení násilného útoku na majetek jiného. Ojedinelé výzvy nebo pokřiky, s nimiž bývá shluk a srocování obyčejně spojeno, neznamenaly čin nebezpečný pro asistenční jednotku a nesměl svést jednotku k použití zbraní.²¹⁶ Představitel okresního úřadu měl právo žádat asistenci k zakročení zbraní: „*podnikne-li sročený dav bezprávný útok na život, tělo, svobodu nebo majetek kohokoli a je-li zakročení zbraní nutné k odvrácení útoku.*“²¹⁷

Žádost představitele okresního úřadu tedy vázaly tyto podmínky:

- a) útok musel být bezprávný, tedy v rozporu s předpisy zákona nebo úředních nařízení vydaných v mezích zákona. Nerozhodoval přitom, kdo je útočníkem, zda dospělý či

²¹⁴ ERHART, s. 316–317.

²¹⁵ Tamtéž, s. 317.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž, s. 318.

nedospělý, žena, dítě, stařec anebo nepříčetný člověk, ani zda se útoku zúčastnily osoby, požívající zvláštní ochrany (imunity, exteritoriality).

b) útok musel buď přímo hrozit nebo ještě trvat, t. j. nesměl být dokonán: „*Kdy je útok dokonán, závisí na jeho rázu. Tak útok střelnou zbraní nebo jinými předměty není dokonán, dokud pachatelé, třebas již jen pasivně, drží zbraně v ruce.*“²¹⁸

c) Když jiná možnost k odvrácení útoku než pomocí zbraně nebyla: „*Míra obrany závisí na intenzitě a trvání útoku. Není důležité, jakou hodnotu napadený statek má, či je život nebo do jaké míry se někomu překází v užívání svobody, nebo jaké ceny je majetek, který se plení, krade nebo loupí. Rozhoduje jen existence útoku a jaké prostředky k odvrácení útoku jsou po ruce.*“²¹⁹

Dříve než požádal představitel okresního úřadu o zakročení zbraní, musel uvážit, zda nedojde k újmě osob při útoku nezúčastněných. Pokud ovšem hrozilo přímé nebezpečí tělu nebo životu za a) představitele okresního úřadu, b) příslušníka asistence nebo c) osob chráněných asistencí, mohl představitel okresního úřadu žádat, aby vojenská asistence použila zbraní, i když se dalo očekávat, že jimi budou zasaženy nezúčastněné osoby.²²⁰

Velitel asistenční jednotky nebyl povinen zkoumat, zda žádost představitele okresního úřadu o zakročení zbraní byla oprávněná, ale odpovídal za způsob použití zbraní a za to, aby zakročení netrvalo déle, než bylo třeba k dosažení cíle, který byl asistenci vytčen. Velitel asistenční jednotky nebyl povinen použít zbraň na výzvu zmocněného představitele okresního úřadu, jestliže seznal, že dožadovaného cíle, dosáhne i jinými prostředky, například vyklizením ohroženého prostoru, rozehnáním srocených lidí jezdeckem nebo obrněnými vozidly bez použití zbraní.²²¹

V případě druhém, kdy nebyl představitel okresního úřadu přítomen nebo mu byla úřední činnost znemožněna, rozhodoval o použití zbraní velitel asistenční jednotky. Zakročení zbraní mohl nařídit, jestliže byly splněny podmínky, za kterých by mohl žádat

²¹⁸ ERHART, s. 318.

²¹⁹ Tamtéž, s. 319.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ Tamtéž.

představitel okresního úřadu, tedy zakročení popsaných v bodech 1 a 2 v prvním případě.²²²

Dále byla stanovena všeobecná pravidla pro bezpečnou manipulaci se zbraněmi před nástupem do výkonu služby i během výkonu samotného. Četník odcházející do služby nabil v přítomnosti velitele nebo jeho zástupce karabinu zásobníkem s pěti náboji. Karabina musela být zajištěna, pojistka směla být otevřena pouze při nabíjení nebo střelbě. Druhý, zcela naplněný a v příslušném kartonu zasunutý zásobník, uložil četník do sumky a vzal jej s sebou do služby. Tento postup platil všeobecně za normálních poměrů. V mimořádných případech nařídil velitel stanice, popř. velitel soustředěného oddílu, kolik ostrých nábojů má být vzato do služby.²²³

6.4 Způsob užití zbraní

Vždy před zakročením zbraní musel, jestliže to poměry dovoľovaly, představitel okresního úřadu či podle okolností velitel asistenční jednotky vyzvat dav a to třikrát, aby se rozešel.²²⁴ Bylo-li toto vyzvání marné, útočilo zpravidla nejprve jezdecko, pokud bylo k dispozici a jestliže to poměry a situace dovoľovaly. Služební instrukce přímo uváděla: „*Jezdeckta lze s výhodou použít obyčejně na počátku bouří, poněvadž svým rychlým pohybem vyklidí snadno náměstí a ulice, aniž je třeba použít zbraní. Jezdeckto však třeba tak umístit, aby podle potřeby mohlo atakovat. Před atakou bude co možná tróbeno k útoku. Po atace se opět seřadí, aniž koho pronásleduje. Jeho úlohou je též zabránit vhodným hlídkováním příchodu všeliké posily vzbouřenců zvenčí, jakož i opětovnému srocování.*“²²⁵ Použití jezdeckta ve městech se nedoporučovalo kvůli kamenné dlažbě a překážkám, které šlo snadno zřít. Proto mělo být použito hlavně na počátku zakročení, kdy se nepředpokládal houževnatější odpor.²²⁶

²²² ERHART, s. 319.

²²³ Tamtéž, s. 91.

²²⁴ Výstrahou pro chystané použití zbraní proti narušitelům veřejného pořádku bylo kromě třikrát ústně opakované výzvy k útočícímu davu, také použití polnic. Střelba do vzduchu se nepoužívala z důvodu rizika zranění osoby na útoku nezúčastněné. Neměl-li signál polnicí žádného účinku, následoval příslušný povel k bodákovému útoku, popřípadě k vypálení salvy. ERHART, s. 320–323.

²²⁵ Tamtéž, s. 320.

²²⁶ Tamtéž, s. 319–320.

Jestliže nebylo k dispozici jezdecko nebo ho nešlo použít, následoval útok pěchoty, a to nejprve nasazeným bodákem,²²⁷ seznal-li velitel asistenční jednotky, že zakročení tímto prostředkem postačí. Pokud měli četníci k dispozici obušky a pokud to poměry dovozovaly, použili nejdříve je. Pro užití obušku platila směrnice vydaná výnosem ministerstva vnitra č. 3865/13 v roce 1926. Obušek měl u sebe četník: „[...] *jen při výtržnostech a jiných shluknutích ohrožujících veřejný pořádek, jsou-li zařadění v semknutých oddílech. Obušku se užívá při zakročování proti davu, a to a) při zakročování v semknutých tvarech prvním řadem, při čemž druhý řad postupuje ve vhodné vzdálenosti s karabinou »Na bodák«, nebo b) při zakročování v rojnici, následuje-li semknutý oddíl jako její záloha.*“²²⁸ Během výkonu se mělo předejít ranám do obličeje a v případech ohrožení, měl četník zasadit takovou ránu, aby útočníka ihned zneškodnil. Během obyčejné služby četník obušek nenosil.²²⁹

Při zákroku obuškem měl četník karabinu zavěšenou na řemeni na levém předloktí a levou rukou držel hlaveň pod bodákem, tak aby při výkonu s obuškem nedošlo ke zranění bodákem nebo hlavní. Pokud zakročení obuškem zůstalo bez účinku, ustoupila rojnice na pokyn velitele zakročujícího oddílu rychle za následující oddíl, kde se seřadili jako jeho záloha k případné další dispozici velitele. Jestliže povely při zakročování proti davu nebylo možné vydat ústně, byla předem ujednána vhodná znamení píšťalkou, jež nahradila povely ústní. Rovněž bylo předem nacvičeno, aby ústní rozkazy velitele, byly neprodleně předány od muže k muži tak, aby jejich provedení bylo za všech okolností zajištěno. Proti útokům z dálky a proti útočníkům ozbrojeným střelnými nebo jinými nebezpečnými zbraněmi se obušku nepoužívalo.²³⁰

Jestliže nestačil útok bodákem, užilo se střelné zbraně, přičemž cílem byly především hlavní agitátoři a neradikálnější účastníci. Obvyklou střelnou zbraní byly pušky (pistole). V zájmu šetření životů, pokud to situace dovozovala, bylo doporučeno střílet do oblasti nohou. Teprve když použití této zbraně nepostačilo nebo když bylo předem zřejmé, že k splnění úkolu uloženého asistenci střelba z pušek nepostačí, směly

²²⁷ Při zákroku bylo dbáno na šetření neozbrojených žen, dětí a starců. Při útoku bodákem se snažili zároveň zmocnit vůdců hnutí. Tamtéž, s. 320.

²²⁸ ERHART, s. 321–322.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž, s. 319–323.

se použít i zbraně velké působnosti (kulometů, děl). Vyžadovala-li to situace nebo úkol uložený asistenci, mohla využít i obrněných aut a tanků.²³¹

6.5 Služební postup při užití zbraně

Jestliže během výkonu služby četník nebo soustředěný oddíl použil zbraň, musel nejprve poraněné osobě poskytnout první pomoc a zajistit rychlou lékařskou péči. Po skončení zákroku musela četnická stanice o těchto okolnostech podat hlášení ZČV písemně, velitelství četnického oddělení telegraficky, telefonicky, případně zvláštním poslem a okresnímu četnickému velitelství, co nejkratší cestou (telegraficky, telefonicky případně poslem). Veškeré použití zbraní byla hlášena prostřednictvím ZČV přímo ministerstvu vnitra. Hlášení musela obsahovat, pokud byly známy, tyto údaje:

1. jméno četníka, jenž zbraně užil;
2. druh (způsob) užití zbraně, např. výstřel z karabiny nebo pistole, bodnutí bodákem, rána šavlí, obuškem, pažbou;
3. jméno, popř. zločineckou kategorii toho, proti němuž bylo zbraně užit (lupič, zběh apod.);
4. důvod užití zbraně, opírající se o ustanovení § 13 zákona o četnictvu;
5. výsledek užití zbraně, například bezvýsledně, zranění lehké, těžké, životu nebezpečné, smrtelné;
6. kde jest osoba zraněná nebo usmrcená.²³²

Zejména bylo povinností velitele četnického oddělení hlásit ihned telegraficky ministerstvu vnitra a ZČV případy služebního užití zbraně, které vyvolaly rozruch ve společnosti nebo které vzbuzovaly odůvodněné podezření, že jde o hrubé provinění nebo přehmat zúčastněného četníka a neprodleně je na místě samém vyšetřit. Vyšetřením ostatních případů služebního užití zbraně pověřilo okresního četnického velitele. Ve

²³¹ ERHART, s. 320–323.

²³² Tamtéž, s. 323–324.

všech případech podal velitel oddělení o výsledku šetření neprodleně obšírnou zprávu ZČV. Byl-li podle výše uvedených předpisů velitelem četnického oddělení předložen ministerstvu vnitra opis zprávy o použití zbraně, hlásil zemský četnický velitel, zdali shledal užití zbraně oprávněným nebo zdali učinil opatření podle předpisů uvedených v předchozím odstavci. Bylo-li užití zbraně předmětem řízení u vojenských justičních úřadů, hlásil zemský četnický velitel výsledek tohoto řízení a opatření, která podle tohoto výsledku učinil.²³³

²³³ ERHART, s. 324–326.

7 Interpretace zákroků četnictva na Plzeňsku v letech 1928–1934

Tehdejší hranice plzeňského regionu určoval zákon č. 126 Sb. z. a n., o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé ze dne 29. února 1920, podle kterého spadala oblast do VIII. župy se sídlem v Plzni. Župu tvořily soudní okresy: Bezručice, Blatná, Blovice, Březnice, Dobřany, Domažlice, Hartmanice, Hory Kašperské, Horšův Týn, Hostouň, Kdýně Nová, Klatovy, Kralovice, Manětín, Mariánské Lázně, Nepomuky, Nýrsko, Planá, Plánice, Plzeň, Přeštice, Přimda, Rokycany, Ronšperk, Stodo, Stříbro, Sušice, Tachov, Teplá, Touškov a Zbiroh. Region byl také značně provázaný VII. župou se sídlem v Karlových Varech a některými severními oblastmi župy IX., se sídlem v Českých Budějovicích.²³⁴

Prudký rozvoj plzeňské oblasti lze zaznamenat v druhé polovině 19. století nejprve v uhelné těžbě v okolí Plzně a s rozvojem železniční dopravy. Svůj úspěch na něm postavila chemická výroba, sklárny, kaolínky, ale i hutě a železárny, ale především předznamenala formování plzeňské strojírenské výroby, reprezentované zde od konce druhé třetiny 19. století Škodovými závody. Ty ovlivňovaly (a ovlivňují) zaměstnanost obyvatel v celé oblasti a měly hlavní vliv na celkový ekonomický, populační, demografický a sociální rozvoj Plzeňska. V poslední čtvrtině 19. stol. kromě Škodovky nabízely pracovní uplatnění také pivovary, Hirschova drátovna a hřebíkárna, Plzeňská továrna na stroje a vagony, Popperova rafinérie lihu, Taussigova chemická továrna, Bartelmusova smaltovna apod. I když není výčet závodů zdaleka úplný, jasně reflektuje, že průmysl prošel na Plzeňsku skutečnými změnami směrem kupředu, zároveň však také ukazuje na skutečnost, že průmyslová výroba v oblasti byla do značné míry soustředěna hlavně v politickém okrese Plzeň. Ostatní územní okresy vykazovaly výrazně menší počet průmyslových lokalit.²³⁵ Kromě sociálně-ekonomických změn nastaly také změny národnostní, kdy ve většině oblastí začali převažovat čeští občané nad německými.

²³⁴ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/029-1920.pdf> [15. 12. 2020], s. 305.

²³⁵ BEINHAUEROVÁ-VÁCLAVÍKOVÁ, Anna, *Formování plzeňské průmyslové oblasti*, in: BYSTRICKÝ, Vladimír, *Západočeský historický sborník 1*, Plzeň 1995, 79–80.

Činnost a především učiněné zákroky četnictva proti dělnickým hnutím v meziválečném Československu, se po únoru 48 staly hojně zpracovávanou a jednostranně ideologicky zabarvenou tematikou. Veškeré publikace lze rozdělit do dvou etap. První jednoznačně ovlivňovala tvrdá sovětská země. Stalinská linie byla zcela pochopitelně patrná také v ideologicky motivované literatuře. Kromě striktně daného výkladu měla díla velmi „agresivní“ charakter a přinášela více otázek, než odpovědí popisovaných událostí. Také se jednalo o díla nevyužívající žádné archivní prameny. Jako primární zdroj sloužily autorům výhradně komunistické prvorepublikové noviny či periodika, a též svědecké výpovědi účastníků událostí. Mezi hlavní protagonisty patřil především Klement Gottwald a jeho postupně vydávané Spisy I. až XI., v nichž se kompiluje řada jeho projevů na schůzích, demonstracích a mnoho svých novinových článků. Spisy se poté staly často citovaným zdrojem.

S koncem 50. let minulého století následovala éra mírného uvolnění v psaném projevu nevyjímaje. Nicméně se v žádném ohledu nejednalo o odklon nebo nový pohled na prvorepublikové bezpečnostní sbory. Změna nastala zejména v oblasti formulování samotného textu, který již na čtenáře nepůsobí útočným dojmem a struktura prací dostala výrazněji odbornější charakter. Důležité bylo také postupné zpřístupňování archivních podkladů nebo alespoň těch, které po skartacích a přesunech zůstaly zachovány. V novějších dílech tak kromě již zmíněných pramenů nalezneme také archivní zdroje. Celkově však došlo v samotné interpretaci pouze k dílčím změnám, které na obsahu a pohledu jako takovém nic nezměnily. Významnou osobností byl v tomto sledovaném období nepochybně Ivan Bohata s díly Protílidová úloha četnictva v letech 1918–1938 a Místo a úloha policie ve státním aparátu buržoazního Československa. V této době také začalo tvořit větší počet autorů popisující dějiny sociálních hnutí v jednotlivých regionech a okresech. Pro plzeňskou oblast byl nejvýznamnější regionální historik Vojtěch Laštovka s díly Stále v boji, KSČ na Klatovsku nebo Vznik KSČ na Plzeňsku. Mezi další můžeme zařadit například Karla Potůčka s knihou Z historie KSČ na okrese Plzeň-jih.

V obou vyličených obdobích jsou činnosti a především samotné zákroky v průběhu demonstrací, stávek či manifestů popisovány komunistickými tvůrci jen velmi obecně a současně se zavádějícím nebo nepřesným obsahem, nepřesným obsahem, jak

bylo zjištěno podrobným výzkumem dobové literatury. Větší prostor je věnován nejtragičtějším střetům mezi dělníky a četnictvem, které si vyžádali bohužel také lidské životy, a to i v případě regionálních tvůrců. Velmi často se k nim autoři vrací i při popisu jiných „lehčích“ zákroků. Ovšem i střety jako Duchcov, Košúty, nebo Frývaldovská stávka jsou vylíčeny zkresleně a zobecněny.

7.1 Rokycanská stávka

„Největším revolučním vystoupením pracujících Rokycanska za celé období trvání předmnichovské republiky byla bezesporu stávka rokycanských valcírů v roce 1934, která trvala téměř dva měsíce (od 19. ledna do 12. března²³⁶). V době stávky valcírů se téměř celé dělnické město postavilo za stávkující. Došlo k řadě demonstrací a k zatýkání. Stávka vyvrcholila demonstrací dělnictva dne 9. března 1934, při které došlo k bitce mezi demonstranty a policejními orgány a četnictvem. Byl zatčen komunistický poslanec Josef Dvořák a další komunisté z Rokycan.“²³⁷ Takto vylíčili událost z první poloviny 1934 autoři v knize Rokycansko z roku 1978.

Podrobněji ji uvedl historik Laštovka v knize *Stále v boji*: *„Po několika týdnech stávky se správa závodu pokusila vynutit najatým stávkokazům průchod do závodu. Když byli stávkokazi 9. března přiváděni pod ochranou četnictva k válcovně, došlo poblíž železničního viaduktu k srážce se stávkovými hlídkami. Po zásahu policie přispěchalo na pomoc stávkujícím asi pět set rokycanských občanů, kteří se pokusili prolomit četnický kordón. Četníci napadli demonstranty pažbami pušek a několik jich těžce zranili, mimo jiné též Josefa Bláhu z Rokycan a Josefa²³⁸ Černého z Volduch.“²³⁹*

„Téhož dne v odpoledních hodinách uspořádaly Rudé odbory na rokycanském náměstí nový veřejný projev, na němž poslanec Josef Dvořák a tajemník Rudých odborů

²³⁶ Stávka začala již 18. ledna a trvala o dva dny déle, tedy do 14. března, kdy došlo k dohodě podniku se stávkujícími.

²³⁷ KOLEKTIV, Autorů, *Rokycansko*, Praha 1978, s. 13.

²³⁸ Zraněn byl Václav Černý z Volduch nikoliv Josef Černý. Ačkoliv střetu se (příbuzní) účastnili oba.

²³⁹ LAŠTOVKA, Vojtěch, *Stále v boji. KSČ na Plzeňsku v boji proti hladu, fašismu a válce*, Plzeň 1966, s. 111.

Roman Bolehovský vyzývali „valcveráky“ k vytrvání v boji. Tohoto projevu se však již nezúčastnili socialističtí dělníci. Ti podleli naléhání předáků Kovodělníka poslance Františka Nového a tajemníka Františka Palána z Plzně, kteří rozmlouvali socialistickým dělníkům stávku a vynutili si od nich pověření k úloze zprostředkovatelů. Zástupci reformistických organizací pak ujednali se správou závodu a městskou radou v Rokycanech „kompromis“, snížení prémie na polovinu, což znamenalo ve skutečnosti porážku bojujících valcírů.“²⁴⁰

Ačkoliv se jednalo bezpochyby o jednu z nejrozsáhlejších stávek v plzeňském regionu, průběh popsáný zmíněnými autory neodpovídá skutkovému stavu tak, jak byl prokázán zejména výslechy svědků a úředními záznamy v průběhu vyšetřování a pozdějšího soudního přelíčení. Stávka vypukla dne 18. ledna 1934 kvůli mzdovým sporům (odepření prémie) ve válcovně železáren města Rokycan. Mezi stávkujícími a podnikem probíhalo několik neúspěšných jednání. Po šesti týdnech se vedení rozhodlo veškeré stávkující dělnictvo propustit a dne 2. 3. 1934 ohlásilo přijímání nových dělníků, kteří měli začít pracovat 12. 3. 1934. Čtyři nově najatí dělníci měli nastoupit 9. 3. 1934 do práce, aby provedli přípravy k plnému provozu válcovny. Těmto přípravám chtělo stávkující dělnictvo zabránit, a proto se za tímto účelem shluklo dne 9. 3. 1934 v ranních hodinách společně s ostatním nezaměstnaným dělnictvem z Rokycan a okolí, v počtu asi 400 osob, před válcovnou. Během krátké doby vzrostl shluklý dav asi na 1000 osob.²⁴¹

Další průběh je přehledně zaznamenaný v situační zprávě ze dne 10. března 1934: „*Poněvadž byla obava, že stávkující dělnictvo bude nastoupivším čtyřem dělníkům činiti násilí, bylo na místo, na příkaz okresního úřadu v Rokycanech, vysláno četnictvo místní stanice, sesílené četnictvem ze stanic Mirošov, Dobřív a Mýto v Čechách v počtu 15 četníků pod velením velitele četnické stanice a zástupce okr. čet. velitele v Rokycanech, vrch.strážm. Josefa Jindrleho a za vedení úředníka okresního úřadu v Rokycanech, vrchního komisaře politické správy Františka Kostroucha. Devět četníků bylo mimo obvyklé výzbroje, ozbrojeno obuškami.*“²⁴²

²⁴⁰ LAŠTOVKA, V, s. 111.

²⁴¹ Národní archiv České republiky (dále jen NA), fond Zemské četnické velitelství Praha (1851–1945) (dále jen f. ZČV), karton (dále jen k.) 1015, Rokycany, použití obušků četnictvem ze dne 14. března 1934.

²⁴² NA, f. ZČV, k. 1015, Rokycany, situační zpráva ze dne 14. března 1934.

Dále pokračuje: „Když policie se čtyřmi práci nastupujícími dělníky došla před továrnu pod železniční most, vrhl se jim v cestu dav stávkujícího dělnictva v počtu asi 300 osob, počal jim spílati, vyhrožovati a je tahati. Tímto jednaním byl znemožněn těmto dělníkům, jakož i je doprovázejícím strážníkům přístup k továrně. Byla obava, že dojde i k těžším násilnostem. Přítomný vrchní komisař polit.správy František Kostrouch proto shluklý dav několikrát vyzval k rozchodu. Poněvadž však demonstranti tohoto vyzvání neuposlechli a naopak kladli dále větší odpor, dal vrchní komisař František Kostrouch vrchnímu strážmistru Josefu Jindrlemu příkaz, aby četnictvo demonstranty rozptýlilo.“²⁴³

„Ježto ani na opětovné vyzvání vrchního strážmistra Jindrleho demonstranti výzvy k rozchodu neuposlechli a kladli zakročujícímu četnictvu stále silnější odpor, bylo proti nim použito obušků. Teprve po tomto zákroku byl dav demonstrantů rozptýlen.“²⁴⁴ Během zákroku byli tři četníci demonstranty lehce poraněni. Zranění měli být také dva demonstranti, které během zákroku převezlo kolemjedoucí auto jako těžce raněné. Byl jím dělník Václav Černý z Volduch a dělník Josef Bláha z Rokycan. Po převozu se dali ošetřit u místního lékaře Václava Bartoše z Rokycan, který však u obou dělníků neshledal žádná vnější ani vnitřní poranění.²⁴⁵

Téhož dne došlo k dalšímu zakročování proti demonstrantům, kteří se mezitím seskupili před budovu okresního úřadu v Rokycanech. Zatčeno bylo několik osob pro shluknutí a také poslanec komunistické strany Josef Dvořák, pro veřejné násilí spáchané na policii a na četnictvu, který mezitím dorazil z Plzně. Po tomto incidentu již k větším násilnostem během rokycanské stávky nedošlo.²⁴⁶ Stávka skončila 14. 3. 1934, kdy došlo k dohodě mezi správou městské válcovny a stávkujícími (dělníci dostali polovinu ze zrušených prémie).²⁴⁷

Z uvedených protokolů je patrné, že byl v obou případech souhrn události popsán nejen obecně, ale také nepřesně. V prvním případě se jedná o velmi stručný popis události s nepřesnými daty a ani nelze přijmout tvrzení, že by stávkovalo celé město. V druhém líčení je pak nepřesností hned několik. Noví dělníci nešli pod ochranou četnictva, ale

²⁴³ NA, f, ZČV, k. 1015, Rokycany, situační zpráva ze dne 14. března 1934.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ NA, f, ZČV, k.. 1015, Rokycany, použití obušků četnictvem ze dne 14. března 1934.

městských strážníků, které s odstupem četnický oddíl pouze doprovázel, jak doporučovala četnická instrukce. Nelze přijmout ani tvrzení, že se u viaduktu jednalo jen o stávkové hlídky, jak je patrné z uvedených čísel v hlášení. Též není ani jedna úřední zmínka o rokycanských obyvatelích, kteří měli přispěchat hlídce na pomoc kromě stále docházejících dělníků z širokého okolí.

Během zásahu použili četníci k rozptýlení davu obušky, kterými byla asistence pro tento výkon vybavena. Uvedený útok pažbou se tak opět nezakládá na pravdě. O takovém jednání není žádný záznam a to ani ze stran obviněných a zraněných. Po vyšetřování se také ukázalo, že oba zranění dělníci svůj zdravotní stav zřejmě předstírali, čímž dav ještě více rozjitřili. Jak uvádí vyšetřovací spis okresního velitele v Písku ze dne 14. března 1934: „*MUDr. Kondrád Kurz z Rokycan, který oba doměle zraněné dělníky ošetřuje, vypověděl dne 12. března 1934 před majorem Rudolfem Polákem a kapitánem výk. Josefem Votrubou, že u Václava Černého z Volduch shledal sice na pokožce na pravé straně temene hlavy načervenalou podélnou skvrnu, že ale nelze zjistiti, od čeho tato pochází. U Josefa Bláhy z Rokycan pak zjistil uvolnění posledního dolního stehu jízvy po operované pravostrané kyle a výstupek velikosti asi lískového ořechu v tomto místě, o nichž se ale vyslovil, že jsou asi staršího původu a že se mu zdá, že Bláhu na tuto tělesnou vadu již před delší dobou léčil.*“²⁴⁸

„*Podle sdělení důvěrníka, chodil Václav Černý až do příchodu majora Rudolfa Poláka do Volduch /: kam se tento dostavil v neděli dne 11. 3. 1934 v 15 hod. 30 min. za účelem výslechu Černého :/ po obci. Byl požádán, aby se dostavil na obecní úřad, odešel tam přijít s výmluvou, že jest nemocen. Doma byl pak majorem Polákem přistižen v lůžku s neodborně obvízanou hlavou a dělal dojem těžce nemocného člověka, mohl jen stěží zodpovědět kladené mu otázky a podepsati protokol. Po odchodu majora Poláka z Volduch, dával Černý v obci k lepšímu, jak na něho a na četníky vyžrál. Vyjádření obou²⁴⁹ zde uvedených lékařů, pak jednání Václava Černého ve Voldunách dne 11. 3. 1934 nasvědčují tomu, že zranění Černého i Josefa Bláhy jsou zřejmě předstíraná.²⁵⁰“ Těžce*

²⁴⁸ NA, f, ZČV, k. 1015, Rokycany, situační zpráva ze dne 10. března 1934.

²⁴⁹ První vyjádření podal již zmíněný lékař Bartoš z Rokycan.

²⁵⁰ Tamtéž..

zraněn tak nebyl nikdo ze zúčastněných a použití obušků zcela odpovídalo § 13 zákona o četnictvu i četnickým instrukcím viz výše citované zákony a instrukce.

7.2 Přeštické ženy

Větší pozornost upoutal také incident v Přešticích, kde se 15. února 1932, konal na náměstí nepovolený tábor lidu, kde se před městskou radnicí sešlo větší množství lidí, většinou nezaměstnaných příslušníků komunistické strany. Postupně začali řečnit k davu přítomní, ve zdejších městě známí předáci KSČ a to Václav Zoubek, Matěj Bálek, Václav Bláha, Václav Pašek a člen městského zastupitelstva Václav Česák, vesměs z Přeštic. Ke shromáždění se záhy přidalo velké množství diváků i přítomných trhovců, poněvadž byl uvedený den v Přešticích výroční trh, takže shromáždění čítali více než 600 hlav a nastávalo proto vážné nebezpečí porušení veřejného pořádku. Po příchodu asistenčního oddílu byl shromážděný zástup lidu vyzván štábním strážmistrem Aloisem Doubkem a strážmistrem Eduardem Joselem třikrát, „jménem zákona“, aby se rozešel.²⁵¹

Řečníci však na výzvu nereagovali a proto byli zmíněnými orgány za přispění městských policejních strážníků Josefa Kašpara a Jana Lukáše odvedeni do průjezdu městské radnice: „V té době dožadovala se vstupu do průjezdu radnice manželka Matěje Báalka, jménem Kateřina Báalková z Přeštic čp. 610 s tím podotknutím, že musí býti tam, kde jest její muž, přání její však bylo odmrštěno a ona vyzvána jménem zákona, aby se od budovy městské radnice vzdálila. Když Báalková této výzvy neuposlechla a dožadovala se násilím vniknouti do průjezdu radnice, byla strážníkem Janem Lukášem odsunuta od radničních vrat, při čemž v rodopise jmenovaný Karel Ernest vykřikl, hamba jim, podívejte se, jak s ní ten policajt strká, při čemž byl přistižen a také předveden na městskou policejní strážnici.“²⁵²

²⁵¹ Státní oblastní archiv v Plzni (dále jen SOA Plzeň), fond Krajský soud v Plzni, I. (1850-1949) (dále jen f. KS v Plzni, I.), [Archiválie fondu Krajský soud v Plzni byly předloženy na základě požadavku studia konkrétních spisů podle archivní pomůcky a není uváděno jejich uložení v archivních krabicích, které je nahrazeno jednacím číslem trestní věc] (dále jen [κ]), sign. VI Tk 529/32, Přeštice, skutková podstata ze dne 20. dubna 1934.

²⁵² Tamtéž.

Následující den mělo dojít k převozu zadržených řečníků ke Krajskému soudu v Plzni. Během nakládání se k místu dostavily manželky zadržených a snažily se četníkům a strážníkům zabránit naložení jejich manželů.²⁵³ Strážník Josef Plocar vypověděl, že onoho dne přišel: „[...] k nakládání zatčených demonstrantů do autobusu teprve ku konci a tu jsem viděl, když již byli nakládáni poslední zatčení. Byli to Pašek, Bálek a Stuchl. Viděl jsem, že Pašková drží se s Paškem a Bálková s Bálkem a že celé toto vše se děje, aby bylo znemožněno naložit Paška a Bálka, ...Bálková se držela násilně Bálka, takže jsme ji nemohli odtrhnout, až teprve po násilí se nám to podařilo. Bálková křičela “nechtě mě, já půjdu s ním“! Toto její jednání mělo ten účel, zmařit odvezení Bálka anebo vynutit si naložení všech i s manželkami resp. Bálkové s Bálkem. Též jsem viděl Paškovou, když předstírala mdloby a lehla si docela pomalu na zem, kde zůstala ležet. Když výkon záležející v naložení byl po odstranění těchto překážek proveden, počaly ženy zatčených na nás povolávati “lumpové, vrahové, zloději, takhle dělají s lidmi!“²⁵⁴

Podobnou výpověď podal také městský policejní strážník Jan Lukáš: „Dne 15/2 1932 večer byli jsme požádáni, abychom dne 16/2 1932 v 8 hodin ráno přišli k soudu, za udržování kordonu, při dopravě zatčených a naložení jich do autobusu. Když jsme se dostavili, resp. když přikročeno bylo k vyvedení devíti vyšetřovanců a naložení jich do autobusu vrhly se při vyvádění jejich manželky k nim pověsily se na ně a chtěly s nimi vstoupiti do autobusu. K vyzvání okres. velitele pak když po dobrém manželky od vyšetřovanců odstoupiti nechtěly, bylo použito násilí. Na to však ony ještě pevněji se přidržely svých manželů. Nejhůře si počínaly z oněch manželek vyšetřovanců Pašková, Čechurová a Balková, které jsem viděl. V naprostém chaosu, co dělaly ostatní, říci nemohu. Nejhůře si počínala jak jsem viděl Pašková, která se začala se strážm. Doubkem prát, začla po něm tlouci pěsti, při čemž jej několikrát uhodila pěsti do břicha, na to pak se otočila po mně a uhodila mne přes prsa, při čemž já ji již chytil za ruku a strážm. Šubert za druhou. Na to pak tato v bezmezném vzteku byvši takto odzbrojena, svalila se na zem, ale pouze pomalu. Na to pak přiskočila ještě Čechurová když Pašková ležela na zemi a začala rvát: „Nebijte ji, nekopejte do ni!“ ačkoliv Pašková ležela docela stranou a nikdo

²⁵³ SOA Plzeň, f. KS v Plzni, I., [k], sign. X Tk 562/32, Přeštice, Pašková Emilie a spol z Přeštic, přestupek proti veřejným zřízením a opatřením jež náležejí ku společné bezpečnosti ze dne 18. února 1932.

²⁵⁴ SOA Plzeň, f. KS v Plzni, I., [k], sign. X Tk 562/32, Přeštice, výslech svědka ze dne 11. března. 1932.

*u ní nebyl. Celé toto jednání obviněných mělo za účel vynutiti násilí, aby vyšetřovací nemohli býti naloženi do autobusu, případně abych jejich byly naloženy s nimi.*²⁵⁵

Naopak Vojtěch Laštovka popsal události v následujícím sledu: *„Velmi bouřlivý průběh měl též projev nezaměstnaných v Přešticích 15. února 1932, jehož se zúčastnilo kolem 2000 dělníků. Při útoku policistů na demonstranty, kteří chránili řečníky Václava Paška, Matěje Bála aj., bylo devět dělníků zatčeno. Když druhý den ženy a děti zatčených bránily jejich převozu do Plzně, byly Kateřina Čechurová, Kateřina Balková a Emilie Pašková surově zbity příslušníky policie.*²⁵⁶

Karel Potůček ve své publikaci Historie KSČ na okrese Plzeň-jih vylíčil průběh zákroku četnictva a městské stráže následovně: *„[...] Okresní četnické velitelství se dozvědělo o připravované demonstraci, a tak posílilo své řady. Nevědělo však, kdy začne. Četníci a policisté čekali v úkrytu, aby v případě potřeby rozehnali nezaměstnané. Dělníci, kteří se shromáždili v severozápadní části náměstí, vyslechli zprávu Matěje Bála, který byl také u starosty. Nemluvil však dlouho. V krátké době přiběhli četníci, rozehnali shromážděné dělníky a řečníka odvedli na radnici. Když četníci odvedli Matěje Bála, vystoupil Josef Stuchl, ale byl také brzo zatčen. Po něm vždy na jiném místě náměstí mluvil jeden soudruh za druhým: nejdříve Václav Zoubek, potom Václav Česák, Josef Zoubek, Václav Bláha, Václav Kuželík, Karel Řezanka a Jaroslav Čechura. Tisícová masa přeštických nezaměstnaných i ostatních dělníků, kteří právě přišli od vlaku z Plzně, se přelévala z jedné strany náměstí na druhou. Vždy, jakmile četníci zatkli řečníka, vystoupil nový. Policejní strážnice se zaplňovala komunistickými řečníky a demonstranty.*²⁵⁷

„Poslední slovo měl Václav Pašek. Po zatčení všech určených řečníků přešel na druhou stranu náměstí, kde byl rozestavěn dům bývalé prodejny Baťa. Po žebříku, který vytáhl za sebou, vylezl do druhého patra, odkud dopověděl, co jeho soudruzi nestačili. Četníci nevěděli, co dělat. Teprve po delší chvíli vylezl nahoru obecní strážník, který přinutil řečníka k ústupu. Potom byl Pašek s ostatními zatčenými odveden do budovy

²⁵⁵ SOA Plzeň, f. KS v Plzni, I., [✶], sign. X Tk 562/32, Přeštica, výslech svědka ze dne 11. 3. 1932.

²⁵⁶ LAŠTOVKA, V., s. 77.

²⁵⁷ POTŮČEK, Karel, *Z historie KSČ na okrese Plzeň-jih*, Plzeň 1982, s. 52–53.

okresního soudu. Příštího dne mělo dojít k převozu zadržených řečníků do Plzně: Ženy přeštických komunistů, v čele s Kateřinou Čechurovou, vyzvaly ostatní ženy, aby přišly příští den na nádraží protestovat proti převozu zatčených. Četníci se o této akci dozvěděli, a tak objednali autobus dopravce Finka. Ani tato skutečnost nezůstala utajena, a tak ráno přišly ženy místo na nádraží před budovu soudu. Když měl autobus odjet, lehly si ženy pod jeho kola. Jen s velkými potížemi byli zatčení soudruzi dopraveni do Plzně...“²⁵⁸

Opět se uplatnil velmi zobecněný i zkreslený popis děje. Kromě toho se Laštovka nevyvaroval glorifikace události, když uvedl počet shluknutých dělníků na 2000, zatímco podle hlášení se jednalo přibližně o 600 osob i s místními trhovci a obyvateli města. Také se v žádném případě další den (přesun zadržených), nezúčastnily konfliktu žádné děti a ani jedna z uvedených manželek nebyla surově zbita. Potůčkův vágní výklad působí dojmem, který má počínání sboru během prvního zákroku spíše zesměšnit. Emočně vypjatý čin následujícího dne téměř nepopisuje, a který prokladal smyšleným činem žen „o lehání před kola autobusu“, zatímco napadení kondoru ženami, chystající zadržené k přepravě, vůbec nezmiňuje.

²⁵⁸ POTŮČEK, s. 53.

8 Revize pohledu četnických zákroků

Četnictvo jakožto bezpečnostní sbor měl na starosti především zajišťování klidu a pořádku zejména během dělnických manifestací, stávkách nebo schůzích stran. Pokud se četnictvo o těchto událostech dozvědělo, ať už šlo o akce povolené či zakázané, soustředilo do oblasti větší počet četníků tzv. „soustředěné oddíly“ z několika stanic. Jejich počet závisel vždy na rozvaze velení a dostupných informací o povaze události, počtu zúčastněných apod., tak aby byl případný oddíl četnictva schopný efektivně zasáhnout.

Pokud nepočítáme první roky od založení republiky, kdy se mladý stát teprve formoval, docházelo na Plzeňsku k vážnějším incidentům mezi příslušníky státní moci a veřejností jen velmi zřídka a dá se předpokládat, že podobná situace platila i v jiných krajích republiky, jak můžeme vidět v knize *Státní pořádkové složky na Chebsku* od Ondřeje Koláře. Výraznější nárůst zaznamenáváme až s příchodem Velké hospodářské krize. I tak se ale většina „akcí lidu“ obešla bez nutnosti k úřední intervenci spojené s možným užitím donucovacích prostředků nebo zbraně ze strany četnictva. Ve sledovaném regionu docházelo k nejradikálnějším demonstračním projevům nejčastěji v Nýřanech a na Rokycansku. Právě zde proběhly v roce 1934 nejrozsáhlejší a zároveň poslední významnější stávky tohoto kraje před nástupem ekonomické konjunktury.

Většina pořádaných ať už zakázaných nebo povolených shromáždění lidu se obešla bez nutnosti zákroků. Někdy se i přes značné podezření o pořádání nepovolené akce žádný shluk lidu nekonal, jak můžeme vidět z hlášení č. j. 96 dův., ze dne 7. července 1928 v Dobřanech, kdy došlo k soustředění četnictva, ale: „*Komunisté v Dobřanech jim zakázanou schůzi ani schůzi důvěrnou nepořádali, tudíž zde soustředěné četnictvo nemělo důvodu k zakročení*“.²⁵⁹

Jestliže se dělnická protestní shromáždění obešla bez výtržností, bezpečnostní orgány obvykle nezasahovaly, omezovaly se pouze na hlídkování a na zaznamenávání obsahu proslovů řečníků, jak dosvědčuje soustředění četnictva v Tachově, kde se 1. srpna

²⁵⁹ NA, f. ZČV, k. 1008, Dobřany, soustředění četnictva ze dne 7. července 1928.

1929 konal současně tábor lidu německé sociálně–demokratické strany a místní organizace komunistické strany, přičemž: „*Při odbývaných veřejných projevech nebyl veřejný klid a pořádek nijak rušen a četnictvo nemělo ani příčiny ani příkazu k zakročení*“²⁶⁰

K častým přečinům během manifestací patřily nejrůznější nadávky, politická hesla určená proti státu, vládě či zasahujícím bezpečnostním sborům. O něco vážnějším a také velmi častým deliktům patřilo napadání stávkokazů jako v případě výše zmíněných Rokycan. V případech, kdy shromáždění nebylo předem řádně ohlášeno a povoleno nebo došlo v jeho průběhu k protizákonným projevům (urážky představitelů státu, podněcování k násilí, rozšiřování zakázaných tiskovin apod.), muselo četnictvo vyzvat účastníky k rozchodu a případně podalo příslušnému soudu trestní oznámení na organizátory a na další porušovatele pořádku. Pokud nepostačila výzva k rozchodu, následoval buďto zákrok s obušky (jestliže byly k dispozici a pokud se dav jevil pobouřenější) anebo četníci zakročili tzv. „bodákovým útokem“. Ten však neznamenal přímé ohrožení účastníků bodly, ale měl především zastrašovací efekt, přičemž se při uvedeném zákroku dav většinou ihned rozprchl.

Do organizační a koordinační činnosti se aktivně zapojovali i poslanci a senátoři KSČ, kteří pod ochranou imunity doslova hnali demonstrující proti bodákům. Nejagilněji v tomto ohledu jednal zcela jednoznačně poslanec Josef Dvořák z Plzně, který se účastnil téměř každého srocení lidu, jako v případě úředně nepovoleného tábora lidu 9. července 1932 v Plzni, kde se před V. branou Škodových závodů řečený poslanec pokusil o projev, který byl zmařen přítomnými strážníky.²⁶¹ Při odvádění stále vyzýval poslanec dělnictvo, aby protestovalo proti sociálfašistické vládě a po celou dobu, co byl veden se také stráží vzpíral, kopal kolem sebe a opíral se patami o zem, takže muselo dojít k nasazení krátkých provázků v zápěstí na ruku: „[...] *jichž se používá k předvádění renitentních osob, když nelze jinak překonati odpor předvádění kladený a nemá-li býti použito řádných pout.*

²⁶⁰ NA, f. ZČV, k. 1016, Tachov, soustředění četnictva z dne 1. května 1929.

²⁶¹ SOA Plzeň, f. KS v Plzni, I., [κ], sign. XI Tk 643/32, Plzeň, poslanec N. S. Josef Dvořák, trestní oznámení ze dne 26. srpna 1934.

*Mimo to musel býti poslanec Dvořák držen za ruce v podpaží, neboť jinak by byl při vzpírání se upadl do zadu...*²⁶²

Ale jak dále uvedl přítomný policejní inspektor II. třídy Emanuel Štika: „*Teprve v Hálkově ulici přestal obviněný řečniti. poněvadž tam již bylo málo dělnictva.*“²⁶³ Ze slov inspektora je více než patrné, že se poslanec Dvořák strážníkům vzpíral jenom proto, aby podnítil k útoku příslušné dělnictvo. Policejní ředitelství v trestném oznámení navíc dodává: „*[...] že byl poslanec Dvořák pro uvedené delikty již několikrát tamnímu úřadu oznámen, že však přesto činy své při nejmenší každé příležitosti opakuje, spoléhaje na svoji poslaneckou imunitu a zámyslně konflikty se stráží vyvolává.*“²⁶⁴ Mezi další horlivé podněcovatele můžeme uvést Karla Haiblicka nebo Elvíru Kuhnovou. Jednání komunistických vůdců velmi výstižně vyjádřil předseda vlády František Udržal při řečnění v poslanecké sněmovně na tragickou událost ze 4. února 1931 v Duchcově: „*Vůbec ke svému hlubokému politování nemohu se vyhnouti připomínce, že přemnozí páni komunističtí poslanci a senátoři se zdají využívatí své imunity způsobem, který ohrožuje nejenom veřejný pokoj a řád, ale také bezpečnost přemnohých nevinných jednotlivců. Varuji před podobnými výtržnostmi, neboť klid musí býti a bude za všech okolností zachován.*“²⁶⁵

Z celkové revize pohledu na četnický sbor a jeho postupy během sociálních nepokojů lze jednoznačně tvrdit, že literatura z let 1948–1989 byla záměrně zkreslována za účelem diskreditace silného prvorepublikového bezpečnostního aparátu jakožto ochránce klidu a pořádku a tím samotné demokracie v zemi. Propagandou byla využívána též minulost sboru s rakouským mocnářstvím (politický dohled), ale také činnost během okupace země nacistickým Německem. Jedním z důvodů pro pošpinění pověsti četnictva mohla být také snaha o glorifikaci nového jednotného bezpečnostního sboru SNB, který sám jakékoliv sociální projevy nespokojenosti nepřipouštěl.

Osobní pohnutky autorů „pokrokové“ literatury již lze těžko objasnit. Komparací zkoumané literatury a archivních materiálů lze konstatovat, že události provázející

²⁶² SOA Plzeň, f. KS v Plzni, I., [κ], sign. XI Tk 643/32, Plzeň, výslech svědka ze dne 26. července 1932.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/101schuz/s101001.htm> [18. 12. 2020].

sociální nepokoje 30. let 20. století byly autory popisovány tendenčně a se skutečností bylo zásadně manipulováno. Jako primární zdroj k popisu událostí sloužily zejména vzpomínky přímých účastníků. Tyto vzpomínky jsou zcela zjevně zatíženy osobní angažovaností pamětníka na dané události. Vzpomínky účastníků téměř nikdy nejsou konfrontovány s písemnostmi vzešlými z činností státních orgánů, zejména okresních úřadů, bezpečnostních úřadů či soudů. Pokud jsou citovány úřední dokumenty, tak pouze dílčím a zavádějícím způsobem. Například jsou citovány počty četníků, kteří byli určeni k zesílení bezpečnostní služby, jsou citovány různá omezující opatření okresní správy, ale bez patřičné souvislosti. Lze se domnívat, že způsob takovéto interpretace historických událostí měl několik rovin. Tou hlavní mohla být potřeba zajištění legitimacy tehdejšího jednání regionálních špiček KSČ ve vztahu ke státní moci v souladu s doktrínou třídního boje a zajištění teoretické kontinuity boje levice za spravedlivé uspořádání společnosti, jehož vrchol nastal Únorem 1948. Tou další rovinou je dehonestace a diskreditace bezpečnostního aparátu a politických představitelů okresních úřadů jakožto nejviditelnějších reprezentantů politického systému tzv. první republiky.

Důležitou příčinou neúspěchu KSČ na Plzeňsku byla především specifická sociální struktura dělníků plzeňských závodů. Velká část z nich totiž patřila k dělníkům kvalifikovaným, a proto lépe finančně zajištěným. Jednalo se především o některé dělníky Škodových závodů, horníků a dělníků polygrafického průmyslu. Podobně si vedli také zřízení československých drah, kteří sice dostávali menší platy, ale mohli počítat s vyhlídkou na budoucí penzi či služební postup. Zvýhodněné postavení měla rovněž značná část zaměstnanců plzeňského průmyslu, která za práci dojížděla z venkovských oblastí, kde si zvyšovala své příjmy pomocí výnosů ze svých drobných zemědělských usedlostí. Navíc dělníci v továrnách netvořili nikterak homogenní společenskou vrstvu, naopak mezi nimi fungovala velká sociální a kvalifikační diference. V rámci sebeorganizace dělnických kolektivů se lépe postavení zaměstnanci mnohdy těšili přirozenému respektu ostatních, jejich postoje proto ovlivňovaly jednání dalších osob. Další podstatu nalezneme v politické sféře, kdy plzeňská sociální demokracie dokázala využít příznivých podmínek západočeské metropole, kde převažovali obyvatelé dělnických profesí, a od prvních poválečných obecních voleb 15. června 1919 pravidelně vítězila ve všech obecních volbách do zastupitelstva města Plzně. Sociální demokracie

utvořila na plzeňské radnici koalici s nepoměrně slabší Československou stranou národně socialistickou a tato koalice pak přetrvávala po celé období první republiky.²⁶⁶

Kromě zajištěné politické scény disponovali sociální demokraté značnými finančními zdroji, kterými mohli v době hospodářských krizí (1921–1923 a 1929–1936) poskytovat jídlo, šatstva a topiva nezaměstnaným. Některým ohroženým rodinám bylo hrazeno rovněž nájemné. Nezaměstnanost radnice cíleně snižovala prostřednictvím projektů na výstavbu komunikací, infrastruktur a veřejných budov (například regulace řeky Radbuzy) a ve třicátých letech radnice sjednávala za pomoci sociálnědemokratických ministrů ve vládě mimořádné státní dotace pro stavební a sociální projekty v celém západočeském regionu. Pro výše vypsane důvody tak západočeští dělníci v meziválečném období neměli tolik příčin k revoltám, než jak tomu bylo v jiných krajích, kde docházelo častěji k přijímání radikálních myšlenek a „protistátně“ laděné politiky KSČ. Plzeňské dělnické hnutí si tehdy získalo pověst bašty socialistické, čímž lze částečně vysvětlit sníženou aktivitu a schopnost ovládat dělnictvo ze strany KSČ.²⁶⁷

²⁶⁶ ŠLOUF, Jakub, *Podvedená strana. Zrod masového komunistického hnutí na Plzeňsku, jeho disciplinace, centralizace a byrokratizace (1945–1948)*, Plzeň 2016, s. 25–26.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 20–22.

9 Závěr

Ze zkoumaného spisového materiálu Krajského soudu v Plzni, hlášení uložených v Archivu bezpečnostních složek a Národním archivu vyplývá, že každý zákrok četnictva byl podroben pečlivému rozboru jednak nadřízených služebních orgánů, tak bylo jednání bezpečnostních orgánů také předmětem soudního řízení. Mimo případné trestněprávní odpovědnosti představitelů okresních úřadů a četnických velitelů, která se podrobovala přezkumu, jak je uvedeno, je zde i nezanedbatelný dohled politický. Nelze přehlédnout, že exponenty komunistické strany, kteří se opakovaně zodpovídali za protiprávní jednání v průběhu demonstrací a pochodů, byli poslanci a senátoři komunistické strany. Každý zákrok četnictva tak často stával předmětem poslanecké interpelace a byl tak podroben přezkumu ze strany orgánů ministerstva vnitra. Bezpečnostní složky měly zkušenost s komunistickou stranou již z počátku 20. let, kdy však představovala radikálnější křídlo sociální demokracie. Až po bolševizaci strany se komunistická strana otevřeně přihlásila ke Kominterně a ke své snaze změnit demokracii v Československu na bolševickou diktaturu proletariátu jako v Rusku.

Přestože, byla komunistická strana stranou parlamentní, od svého vzniku působila proti principům demokratického státu, vnímali bezpečnostními složky stejně i její představitelé včetně poslanců Národního shromáždění. Z archivních pramenů je zcela zřejmé, že přes to všechno nebyla v rámci své činnosti nijak omezována a svou činnost mohla uplatňovat plně v rámci Ústavou zaručených práv a svobod. Pokud došlo k potrestání jejích představitelů, tak k tomu docházelo na základě nezávislého soudního rozhodnutí. Je třeba zmínit, že se při uložení trestu nejednalo o nijak drakonické rozsudky. O necelá dvě desetiletí později docházelo za mírnější prohřešky k ukládání trestů absolutní.

Samozřejmě nelze tvrdit a přehnaně glorifikovat četnický sbor jako zcela bezchybný orgán, protože určitými nedostatky trpěl po celou dobu meziválečné republiky jako například stálým podstavem mužstva nebo četníky, kteří se dopustili různých přečinů, nejčastěji opilství. Podobné případy se však stávaly spíše ojediněle a nereflektovaly postavení a činnost sboru. Jistě tak obstojí tvrzení, že si četnictvo v průběhu let vybuchovalo velmi dobrou pověst a stalo se respektovaným orgánem

k udržování veřejného klidu a pořádku. Zejména pro svoji velkou míru profesionality a celkového vystupování četníků, jejichž chování muselo být v každém ohledu nejvhodnější i poté, co četník odešel do penze. O snaze očernit četnictvo po roce 1948 lze vidět z toho, že ve sledovaném regionu a období například nedošlo k použití palné zbraně proti dělnickým hnutím.

I když nelze tvrdit, že je předkládaná práce vyčerpávajícím výčtem činnosti četnického sboru a jeho poměrů v západním regionu Československa, lze v rámci prováděného výzkumu potvrdit teze o tom, že líčení událostí sociálních bouří v 30. letech 20. století historiky a autory období let 1948–1989 je zkreslené, účelové a absolutně neodpovídá skutečným, které jsou obsaženy v historických pramenech úřední a soudní provenience. V zásadě lze uvést, že tato interpretace dobových historiků navazuje na projevy komunistických poslanců z let první republiky, kdy s oblibou používali slova jako například *pendrekiáda* apod., aniž by k takovému hodnocení událostí měli reálné podklady. O účelu takového hodnocení již byla zmínka výše. Na závěr se nabízí ještě odpovědět na otázku, zda sociální nepokoje, jejichž organizace a průběh se později stával předmětem soudních řízení, byly skutečnou reakcí dělníků na situaci v hospodářství, nebo zda šlo jen o zneužití stávajícího stavu komunistickými poslanci pro vytváření kritických situací, které měly za cíl vyprovokovat státní moc k jednání, které by bylo možné odsoudit v mezinárodním měřítku a které mohlo vést ke změně vládních poměrů v zemi. Proto se nabízí například analogie k pozdějšímu jednání členů Sudetoněmecké strany Konrada Henleina.

Zajímavé by mohly být také závěry z potírání sociálních nepokojů četníky sloužící v tehdejší pohraničí Podkarpatské Rusi, kde byla správa do značné míry nedostačující a její zdokonalování trvalo řadu let. Navíc šlo o oblast od pražské centrální vlády vzdálená. Velkou diferencí oproti plzeňskému regionu v Čechách byla také absence téměř veškerého průmyslu, zastaralého systému zemědělské výroby a národních polemik se soudícím Maďarskem, stejně jako poměrně nízký stupeň vzdělání tamních obyvatel.

10 Seznam pramenů a literatury

10.1 Nevydané prameny

Národní archiv České republiky, fond Zemské četnické velitelství Praha (1851–1945), 1008, 1015.

Státní oblastní archiv v Plzni, fond Krajský soud v Plzni, I. (1850–1949), Archiválie fondu Krajský soud v Plzni byly předloženy na základě požadavku studia konkrétních spisů podle archivní pomůcky a není uváděno jejich uložení v archivních krabicích, které je nahrazeno jednacím číslem trestní věc, sign. VI, X, XI Tk 446/34, 562/32 643–32.

10.2 Periodika

HALÓ noviny, 15. 2. 2010, 43.

10.3 literatura

BENEŠ, Jaroslav, *Stráž obrany státu 1936–1939*, Dvůr Králové nad Labem 2007.

CABADA, Ladislav, *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890-1938*, Plzeň 2005..

DLOUHÝ, Michal, *Četnické čtyřlístky*, Praha 2005.

DLOUHÝ, Michal, *Případy z pátrací služby*, Praha 2014.

DLOUHÝ, Michal, *Století četnické kriminality. Historie kriminalistiky u četnictva na území České republiky*, Cheb, Praha 2014.

DLOUHÝ, Michal, *Za císaře pána*, Praha 2011.

DUBSKÝ, Vladimír, HONSOVÁ, Ludmila, KEBORTOVÁ, Miroslava, *Historický vývoj rudých odborů*, Praha 1989.

DUSIL, Václav, KLIMENT, Josef, *Spolky, shromáždění a politické strany. Podle práva československého. Zákon spolkový a shromažďovací, předpisy o některých zvláštních spolcích, předpisy upravující činnost spolků (divadla, biografy a. j.), ustanovení dávková,*

zákon na ochranu republiky a. j. Spolkové a shromažďovací právo na Slovensku a v Podkarp. Rusi. Politické strany ve všech oborech právních. Revidované autentické texty, judikatura nejvyšších soudů, literatura, soustavný výklad a vzorce spolkových stanov, Praha 1936.

ERHART, Josef, *Rukověť četnictva*, Praha 1937.

FARA, František, *Četnické vzpomínky*, Praha 2002.

GALAŠ, Radek, *Československé četnictvo 1918–1929*. Praha 2019.

GREGOR, Milan, *Služba pořádkové policie 1918–2017. Historie a současnost služby pořádkové policie od roku 1918*, Praha 2017.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918–1929)*, Praha 2000.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha 2002.

KÁRNÍK, Zdeněk, KOPEČEK, Michal, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu Svazek V.*, Praha 2005.

KOLEKTIV, Autorů, *Kalendář československého četnictva pro rok 1922*, Kroměříž 1922.

KOLEKTIV, Autorů, *Slovník veřejného práva československého. Svazek II. I až O*, Brno 1932.

KOTEK, Josef, *Příručka pracovního práva soustavný výklad zákonů o právu pracovním*, Praha 1932.

KOTEK, Josef, *Závodní výbory*, Praha 1937.

LAŠTOVKA, Karel, *Československé správní právo. Část zvláštní I. díl*, Praha 1936.

LAŠTOVKA, Vojtěch, *Stále v boji. KSC na Plzeňsku v boji proti hladu, fašismu a válce*, Plzeň 1966.

MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír, *Dějiny policie a četnictva I.*, Praha 1997.

MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír, *Dějiny policie a četnictva II.*, Praha 1999.

MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav, *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, Praha 2010.

NECHVÁTAL, Martin, *15. 5. 1921. Založení KSČ. Ve službách kominterny*, Praha 2002.

OBERSCHALL, Albin, *Odborové organizace zaměstnanecké. V rep. Československé. Statistická studie za léta 1913–1922 (Études statistiques sur les syndicats professionnels d'employés et d'ouvriers dans la République Tchécoslovaque en 1913–1922)*, Praha 1924.

PAVLÍČEK, Václav, *Ústavní právo a státověda II. díl. Ústavní právo České republiky ČÁST I.*, Praha 2003.

POTŮČEK, Karel, *Z historie KSČ na okrese Plzeň-jih*, Plzeň 1982.

PRŮCHA Václav, *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. 1. díl období 1918–1945*, Brno 2004. .

RUPNIK, Jacques, *Dějiny komunistické strany Československa. Od počátku k převzetí moci*, Praha 2002.

RYCHLÍK, Jan, PENČEV, Vladimír, *Od minulosti k dnešku. Dějiny českých zemí*, Praha 2013.

SEKANINA, Milan, *KDY NÁM BYLO NEJHŮŘE? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*, Praha 2004.

SPURNÝ, Miroslav, *Ve dne v noci podle zákoníku... Policisté a četníci v českých zemích do roku 1945. Habsburská monarchie (1526–1918)*, Olomouc 2013.

ŠLOUF, Jakub, *Podvedená strana. Zrod masového komunistického hnutí na Plzeňsku, jeho disciplinace, centralizace a byrokratizace (1945–1948)*, Plzeň 2016.

WEYR, František, *Československé právo ústavní*, Praha 1937.

10.4 Periodika/studie

ČAPKA, František, *Agrární odbory v českých zemích v letech první republiky*, in: *Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace* 15, 2010, s. 127–136.

DEVÁTÁ, Martina, KOCIAN, Jiří, PERNES Jiří, *Českoslovenští komunisté a jejich strana*, in: *Věda kolem nás. Prostory společné paměti* 68, 1, 2017, s.

KOLÁŘ, Ondřej, KOLÁŘOVÁ, Ivana, *Sociální postavení příslušníků československého četnictva 1918–1939*, in: Český časopis historický 113, 2015, 1, s. 76–96.

VOJÁČEK, Ladislav, *Československé četnictvo*, in: Historický obzor 8, 1997, 1/12, s. 123–128.

VOJÁČEK, Ladislav, *Četnické humoresky z jiného pohledu. Četníci na veřejnosti za první republiky*, in: Historický obzor 14, 2003, 9/10, s. 224–229.

10.5 Studie ve sborníku

BEINHAUEROVÁ–VÁCLAVÍKOVÁ, Anna, *Formování plzeňské průmyslové oblasti*, in: BYSTRICKÝ, Vladimír (ed.), *Západočeský historický sborník 1*, Plzeň 1995, 77–102.

KOLEKTIV, Autorů, *Právo na stávkou*, in: KOTÁSEK, Josef (ed.), *Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Řada teoretická, Svazek 435*, Brno 2002, 8–147.

10.6 Internetové zdroje

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1850&page=2524&size=45>

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1850&page=2528&size=45>

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18700004&seite=00000072>

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1876&size=45&page=49>

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1876&size=45&page=49>

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18950004&seite=00000001>

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=18490005&seite=00000297>

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1918/002-1918.pdf>

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1918/006-1918.pdf>

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1918/011-1918.pdf>

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/058-1919.pdf>

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/029-1920.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/031-1920.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/045-1920.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/051-1920.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/056-1920.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/040-1921.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/071-1921.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/076-1921.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1923/023-1923.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1924/136-1924.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1925/093-1925.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1926/051-1926.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1927/028-1927.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1927/057-1927.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1928/010-1928.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1933/044-1933.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1933/069-1933.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1936/035-1936.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1936/077-1936.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1938/060-1938.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1938/106-1938.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1947/070-1947.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1947/106-1947.pdf>
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1948/104-1948.pdf>

<https://www.cmkos.cz/cs/obsah/310/odborove-sdruzeni-ceskoslovanske-ceskoslovenske/13180>

<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/101schuz/s101001.htm>

11 Resumé

This thesis deals with the role of the gendarmerie in combating the manifestations of social movements of the Czechoslovak Republic in the years 1918-1938 in the Pilsen region (West Bohemian region). These processes were not generally evaluated after 1989. In contrast, the literature from 1945 to 1989 deals with the topic repeatedly and systematically with regard to the political regime in the country. The diploma thesis aims to revise the conclusions of the authors from 1948 to 1989 in contrast to the preserved judicial / archival documents from 1918 to 1938. The author also briefly analyzed the origin and organization of the gendarmerie, the development of social movements in Czechoslovakia, legal framework of freedom of speech and expression (1918 -1938), and the tasks of state forces and the security apparatus in public speeches associated with the social movement. In conclusion, the author objectively evaluates and interprets the role of the gendarmerie in the suppression of social gatherings, demonstrations, etc., in contrast to two different views and political interests.